

๓

พระอภิธรรมปิฎก
ธัมมสังคณี ติกมาติกา

แปลโดยสัททัตถนัย (ยกศัพท์)

พระมหาสมปอง มุทิโต

แปล

หลักสูตรบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

สถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก วัดวิหารธรรม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

๑. **หลักสูตรพระไตรปิฎกเบื้องต้น ๑ เดือน** (เดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี)
อบรมให้ความรู้โครงสร้างและหลักธรรมในพระไตรปิฎก
ครบทั้ง ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

๒. **หลักสูตรบาลีเบื้องต้น ๓ เดือน** (เปิด ๒๐ เม.ย.)
สอนบาลีไวยากรณ์เบื้องต้น ๒ เดือน
สอนแปลพระไตรปิฎกเบื้องต้น ๑ เดือน

๓. **หลักสูตรบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก ชั้นนักศึกษา ๓ ปี** (เปิด ๒๐ เม.ย.)
ศึกษาคัมภีร์กัจจายนะ คัมภีร์ปทรูปสิทธิ หรือ คัมภีร์พาลาวตาระ ๒ ปี
แปลพระไตรปิฎก ทั้งพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ๑ ปี

๔. **หลักสูตรบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก ชั้นอาจารย์ ๒ ปี** (เปิด ๒๐ เม.ย.)
คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา วุตโตทัย และสุโพธาลังการะ ๑ ปี
แปลพระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกา และทำปทานุกรมพระไตรปิฎก ๑ ปี

คุณสมบัติผู้จะเข้าศึกษา

๑. ผู้หวังความเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนา
๒. ผู้รักการศึกษาและปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องตามพระไตรปิฎก
๓. ผู้มุ่งมั่นบำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์เพื่อพุทธบริษัท ๔

ผู้ศึกษาจบหลักสูตรที่ ๓ และ ๔

ได้รับประกาศนียบัตร พระไตรปิฎกภาษาไทย และอรรถกถา พร้อมทั้งตู้ ๑ ชุด

ติดต่อสอบถามและร่วมศึกษาทางออนไลน์

ถ่ายทอดสดทาง Facebook และ youtube บาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
สแกน QR Code เข้าเป็นสมาชิกไลน์กลุ่ม พระไตรปิฎกนำทาง

อานิสงส์การเจริญสติปัฏฐาน

เอกายโน อยำ ภิกฺขเว มคฺโค
ภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นหนทางเดียว เป็นไป...

(๑) **สตฺตานำ วิสุทฺธิยา**
เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย

(๒) **โสกปริเทวานำ สมติกฺกมาย**
เพื่อก้าวเลยความเศร้าโศกและคร่ำครวญ

(๓) **ทุกฺขโทมนสฺสานำ อตฺถงฺคมาย**
เพื่อถึงความดับทุกข์กายและทุกข์ใจ

(๔) **ญายสฺส อธิคมาย**
เพื่อบรรลุญายธรรม (คืออริยมรรค)

(๕) **นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย**
เพื่อกระทำให้แจ้งพระนิพพาน

ยทิทำ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา.
หนทางนี้คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

(ที.มหา. ๑๐/๓๗๓)

คำนำ

หนังสือ “**อภิธรรมปิฎก ธัมมสังคณี ติกมาติกา**” เป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักสูตรและเป็นคู่มือประกอบการเรียนบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก ในสถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก วัดวิหารธรรม ซึ่งจัดทำขึ้นพร้อมกัน มี ๔ เล่ม คือ เล่มที่ ๑ ฉบับบาลี เล่มที่ ๒ ฉบับแปลโดยโวหารัตถนัย เล่มที่ ๓ ฉบับแปลโดยสัททัตถนัย และเล่มที่ ๔ ฉบับอัฏฐสาลินีอรรถกถา

พระอภิธรรมปิฎก มี ๗ คัมภีร์ หรือ ๗ ปกรณ์ คือ ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก ปัฏฐาน

ธรรมสังคณี เป็นคัมภีร์แรกและเป็นมาติกาของพระอภิธรรมปิฎกที่เหลืออีก ๖ คัมภีร์ ผู้ได้ศึกษาบาลีไวยากรณ์บาลีใหญ่มาแล้ว ได้ฝึกแปลพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก มาบ้างแล้ว จะรู้แนวทางในการศึกษาและค้นคว้าสภาวธรรมซึ่งเป็นหลักสำคัญในความรู้ขั้นปรมัตถธรรมทั้ง ๔ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ต่อไป

หวังว่า ผู้ศึกษาจะได้รับประโยชน์อันควรแก่อัธยาศัย ได้รู้ข้ออรรถข้อธรรม เพื่อดำรงตนให้มั่นคงในพระพุทธศาสนา และรักษาพระพุทธศาสนาไว้ในตนได้ดี ย่อมสามารถประพฤติปฏิบัติตามทั้งพระธรรมและพระวินัย ทั้งได้ขวนขวายช่วยกันประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายสืบต่อไป

ขออนุโมทนาในสภาวจิตใจอันประเสริฐสูงส่งของทุกท่าน สาธุ สาธุ สาธุ

พระมหาสมปอง มุทิโต
ผอ.สถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

สารบัญ

หัวข้อ	หน้า
คำนอบน้อมพระพุทธเจ้า	๑
ติกมาติกา ๒๒	๑
๑.กุสลติกะ	๑
๒.เวทนาติกะ	๑
๓.วิปากติกะ	๑
๔.อุปาทินนติก	๒
๕.สังกิลิฏฐติกะ	๒
๖.วิตักกติกะ	๒
๗.ปีติติกะ	๒
๘.ทัสสนติกะ	๒
๙.ทัสสนเหตุติกะ	๓
๑๐.อาจยคามิติกะ	๓
๑๑.เสกขติกะ	๓
๑๒.ปริตตติกะ	๓
๑๓.ปริตตารัมมณติกะ	๔
๑๔.หีนติกะ	๔
๑๕.มิจฉัตตติกะ	๔
๑๖.มัคคารัมมณติกะ	๔
๑๗.อุปปันนติกะ	๔
๑๘.อตีตติกะ	๔
๑๙.อตีตารัมมณติกะ	๕
๒๐.อัชฌัตตติกะ	๕
๒๑.อัชฌัตตารัมมณติกะ	๕
๒๒.สนิทัสสนติกะ	๕

หน้าถัดไป →

กัณฑ์ที่ ๑ จิตตุปปาทกัณฑ์

กามาวจรกุศล ๖
มหากุศลจิตดวงที่ ๑ (สภาวธรรม ๕๖) ๖
บทภาชนีย์ อธิบายสภาวธรรม ๕๖ ..... ๖
ตัวอย่างประโยค ๗
โกฏฐาสวาระ ๑๙
สุญญตวาระ ๓๓
มหากุศลจิตดวงที่ ๒ (สภาวธรรม ๕๖) ๓๗
มหากุศลจิตดวงที่ ๓ (สภาวธรรม ๔๙) ๓๗
มหากุศลจิตดวงที่ ๔ (สภาวธรรม ๕๖) ๓๙
มหากุศลจิตดวงที่ ๕ (สภาวธรรม ๕๕) ๓๙
มหากุศลจิตดวงที่ ๖ (สภาวธรรม ๕๖) ๔๒
มหากุศลจิตดวงที่ ๗ (สภาวธรรม ๔๘) ๔๒
มหากุศลจิตดวงที่ ๘ (สภาวธรรม ๔๘) ๔๔

พระอภิธัมมปิฎก
ธัมมสังคณี ติกมาติกา
๓. แปลโดยสัททัตถนัย (ยกศัพท์)
(เล่มที่ ๓๔ ข้อ ๑-๒๒)

คำนอบน้อมพระพุทธเจ้า

นโม ความนอบน้อม (**เม**) ของข้าพระพุทธเจ้า (**อตฺถุ**) จงมี **ภควโต** แด่พระผู้มีพระภาค **อรหโต** ผู้ทรงห่างไกลจากกิเลส **สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส** ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ **ตสฺส** พระองค์นั้น.

ติกมาติกา ๒๒

นโม ความนอบน้อม (**เม** ของข้าพเจ้า **อตฺถุ** จงมี) **ตสฺส ภควโต** แด่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น **อรหโต** ผู้ทรงห่างไกลจากกิเลส **สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส** ผู้ตรัสรู้อันชอบธรรมด้วยพระองค์เอง.

๑. กุสลติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **กุสลา** อันเป็นกุศล (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อกุสลา** อันเป็นอกุศล (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อพฺยากตา** อันเป็นอัพยากฤต (**โหนฺติ** มีอยู่).

๒. เวทนาติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **สมฺปยุตฺตา** อันประกอบพร้อมแล้ว **สุขาย เวทนาย** ด้วยเวทนาอันเป็นสุข (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **สมฺปยุตฺตา** อันประกอบพร้อมแล้ว **ทุกฺขาย เวทนาย** ด้วยเวทนาอันเป็นทุกข์ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **สมฺปยุตฺตา** อันประกอบพร้อมแล้ว **อทุกฺขมสุขาย เวทนาย** ด้วยเวทนาอันเป็น(อุเบกขา) ซึ่งไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข (**โหนฺติ** มีอยู่).

๓. วิปากติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **วิปากา** อันเป็นวิบาก (**โหนฺติ** มีอยู่).

วิปากธมฺมธมฺมา สภาวธรรมอันเป็นเหตุแห่งวิบากทั้งหลาย (**โหนฺติ** มีอยู่).

เนววิปากนวิปากธมฺมธมฺมา สภาวธรรมอันไม่เป็นวิบาก และไม่เป็นเหตุแห่งวิบากทั้งหลาย (**โหนฺติ** มีอยู่).

๔. อุปาทินนติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อุปาทินฺนุปาทานิยา** อันกรรมที่ประกอบด้วยตัณหาทิฏฐิยึดถือและเป็นอารมณ์แห่งความยึดถือ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อนุปาทินฺนุปาทานิยา** อันกรรมที่ประกอบด้วยตัณหาทิฏฐิไม่ยึดถือแต่เป็นอารมณ์แห่งความยึดถือ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อนุปาทินฺนานุปาทานิยา** อันกรรมที่ประกอบด้วยตัณหาทิฏฐิไม่ยึดถือและไม่เป็นอารมณ์แห่งความยึดถือ (**โหนฺติ** มีอยู่).

๕. สังกิลิฏฐติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **สกิลิฏฺฐสกิเลสิกา** อันกิเลสทำให้เศร้าหมองและเป็นอารมณ์ของกิเลส (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อสกิลิฏฺฐสกิเลสิกา** อันกิเลสไม่ทำให้เศร้าหมองแต่เป็นอารมณ์ของกิเลส (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อสกิลิฏฺฐาสกิเลสิกา** อันกิเลสไม่ทำให้เศร้าหมองและไม่เป็นอารมณ์ของกิเลส (**โหนฺติ** มีอยู่).

๖. วิตักกติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **สวิตกฺกสวิจารา** อันเป็นไปกับด้วยวิตกและเป็นไปกับด้วยวิจาร (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อวิตกฺกวิจารมตฺตา** อันไม่เป็นไปกับด้วยวิตกมีแต่วิจาร (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อวิตกฺกาวิจารา** อันไม่มีวิตกและไม่มีวิจาร (**โหนฺติ** มีอยู่).

๗. ปีติติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **ปีติสหคตา** อันเป็นไปกับด้วยปีติ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **สุขสหคตา** อันเป็นไปกับด้วยสุขเวทนา (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อุเปกฺขาสหคตา** อันเป็นไปกับด้วยอุเบกขาเวทนา (**โหนฺติ** มีอยู่).

๘. ทัสสนติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **ทสฺสเนน ปหาตพฺพา** อันโสดาปัตติมรรคญาณสามารถละได้ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **ภาวนาย ปหาตพฺพา** อันมรรคญาณเบื้องบนสามารถละได้ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **เนว ทสฺสเนน ปหาตพฺพา** อันอันโสดาปัตติมรรคญาณไม่สามารถละได้ด้วยนั่นเที่ยว **น ภาวนาย ปหาตพฺพา** อันอันมรรคญาณเบื้องบนไม่สามารถละได้ด้วย (**โหนฺติ** มีอยู่).

๙. ทัสสนเหตุติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **ทสฺสเนน ปหาตพฺพเหตุกา** อันเป็นเหตุที่โสดาปัตติมรรคญาณสามารถละได้ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **ภาวนาย ปหาตพฺพเหตุกา** อันเป็นเหตุที่มรรคญาณเบื้องบนสามารถละได้ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **เนว ทสฺสเนน ปหาตพฺพเหตุกา** อันไม่เป็นเหตุที่โสดาปัตติมรรคญาณสามารถละได้ด้วยนั่นเที่ยว **น ภาวนาย ปหาตพฺพเหตุกา** อันไม่เป็นเหตุที่มรรคญาณเบื้องบนสามารถละได้ด้วย (**โหนฺติ** มีอยู่).

๑๐. อาจยคามิติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อาจยคามิโน** อันเป็นเหตุให้ถึงซึ่งปฏิสนธิและจุติ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อปจยคามิโน** อันเป็นเหตุให้ถึงนิพพาน (อันไม่ใช่ปฏิสนธิและจุติ) (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **เนวาจยคามิโน** อันไม่เป็นเหตุให้ถึงปฏิสนธิและจุติด้วยนั่นเที่ยว **นาปจยคามิโน** อันไม่เป็นเหตุให้ถึงนิพพานด้วย (**โหนฺติ** มีอยู่).

๑๑. เสกขติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **เสกฺขา** อันเป็นของเสขบุคคล (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อเสกฺขา** อันเป็นของอเสขบุคคล (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **เนวเสกฺขนาเสกฺขา** อันไม่เป็นของเสขบุคคลด้วยนั่นเทียวและไม่เป็นของอเสขบุคคลด้วย (**โหนฺติ** มีอยู่).

๑๒. ปริตตติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **ปริตฺตา** อันเป็นธรรมขั้นต่ำคือกามาวจร (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **มหคฺคตา** อันเป็นธรรมขั้นกลางคือรูปาวจรและอรูปาวจร (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อปฺปมาณา** อันนับประมาณมิได้คือโลกุตตระ (**โหนฺติ** มีอยู่).

๑๓. ปริตตารัมมณติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **ปริตฺตารมฺมณา** อันเป็นธรรมขั้นต่ำคือกามาวจรเป็นอารมณ์ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **มหคฺคตารมฺมณา** อันเป็นธรรมขั้นกลางคือรูปาวจรและอรูปาวจรเป็นอารมณ์ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อปฺปมาณารมฺมณา** อันนับประมาณมิได้คือโลกุตตระเป็นอารมณ์ (**โหนฺติ** มีอยู่).

๑๔. หีนติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **หีนา** อันต่ำ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **มชฺฌิมา** อันกลาง (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **ปณีตา** อันสูง (**โหนฺติ** มีอยู่).

๑๕. มิจฉัตตติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **มิจฺฉตฺตนิยตา** อันมีสภาวะที่ผิดและให้ผลแน่นอน (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **สมฺมตฺตนิยตา** อันมีสภาวะที่ถูกและให้ผลแน่นอน (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อนิยตา** อันมีสภาวะไม่แน่นอน (**โหนฺติ** มีอยู่).

๑๖. มัคคารัมมณติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **มคฺคารมฺมณา** อันมีมรรคเป็นอารมณ์ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **มคฺคเหตุกา** อันมีมรรคเป็นเหตุ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **มคฺคาธิปติโน** อันมีมรรคเป็นอธิบดี (**โหนฺติ** มีอยู่).

๑๗. อุปปันนติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อุปฺปนฺนา** อันเกิดขึ้นแล้ว (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อนุปฺปนฺนา** อันยังไม่เกิดขึ้น (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อุปฺปาทิโน** อันจักเกิดขึ้น (**โหนฺติ** มีอยู่).

๑๘. อตีตติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อตีตา** อันเป็นอดีตดับไปแล้ว (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อนาคตา** อันเป็นอนาคตยังไม่เกิด (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **ปจฺจุปฺปนฺนา** อันเป็นปัจจุบันกำลังเกิดขึ้น (**โหนฺติ** มีอยู่).

๑๙. อตีตารัมมณติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อตีตรมฺมณา** อันมีอดีตเป็นอารมณ์ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อนาคตรมฺมณา** อันมีอนาคตเป็นอารมณ์ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณา** อันมีปัจจุบันเป็นอารมณ์ (**โหนฺติ** มีอยู่).

๒๐. อัชฌัตตติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อชฺฌตฺตา** อันเป็นไปภายใน (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **พหิทฺธา** อันเป็นไปภายนอก (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อชฺฌตฺตพหิทฺธา** อันเป็นไปภายในและภายนอก (**โหนฺติ** มีอยู่).

๒๑. อัชฌัตตารัมมณติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อชฺฌตฺตารมฺมณา** อันมีธรรมภายในเป็นอารมณ์ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **พหิทฺธารมฺมณา** อันมีธรรมภายนอกเป็นอารมณ์ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อชฺฌตฺตพหิทฺธารมฺมณา** อันมีธรรมภายในและภายนอกเป็นอารมณ์ (**โหนฺติ** มีอยู่).

๒๒. สนิทัสสนติกะ

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **สนิทสฺสนสปฺปฏิฆา** อันเห็นได้และกระทบได้ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อนิทสฺสนสปฺปฏิฆา** อันเห็นไม่ได้แต่กระทบได้ (**โหนฺติ** มีอยู่).

ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลาย **อนิทสฺสนาปฺปฏิฆา** อันเห็นไม่ได้และกระทบไม่ได้ (**โหนฺติ** มีอยู่).

กัณฑ์ที่ ๑ จิตตุปปาทกัณฑ์

กามาวจรกุสล

มหากุศลจิตดวงที่ ๑ (สภาวธรรม ๕๖)

บทภาชนีย์ อธิบายสภาวธรรม ๕๖

(เล่มที่ ๓๔ ข้อ ๑-๕๗)

[๑] **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **กุสลา** อันเป็นกุศล **กตเม** เป็นไฉน ?

ยสฺมึ สมเย ในสมัยใด **กุสลํ จิตฺตํ** จิตอันเป็นกุศล **กามาวจรํ** อันท่องเที่ยวไปในกามภูมิ **รูปารมฺมณํ วา** มีรูปเป็นอารมณ์หรือ **สทฺทารมฺมณํ วา** หรือว่ามีเสียงเป็นอารมณ์ **คนฺธารมฺมณํ วา** มีกลิ่นเป็นอารมณ์หรือ **รสารมฺมณํ วา** หรือว่ามีรสเป็นอารมณ์ **โผฏฺฐพฺพารมฺมณํ วา** มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์หรือ **ธมฺมารมฺมณํ วา** หรือว่ามีธรรมเป็นอารมณ์ **ยํ ยํ วา ปนารพฺภ** หรือว่าปรารภอารมณ์ใดๆ **ญาณสมฺปยุตฺตํ** อันประกอบด้วยปัญญา **โสมนสฺสสหคตํ** อันเป็นไปพร้อมด้วยโสมนัส **อุปฺปนฺนํ** อันเกิดขึ้นแล้ว **โหติ** มีอยู่,

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ผสฺโส** ผัสสะ **โหติ** มีอยู่, **เวทนา** เวทนา **โหติ** มีอยู่, **สญฺญา** สัญญา **โหติ** มีอยู่, **เจตนา** เจตนา **โหติ** มีอยู่, **จิตฺตํ** จิต **โหติ** มีอยู่, **วิตกฺโก** วิตก **โหติ** มีอยู่, **วิจาโร** วิจาร **โหติ** มีอยู่, **ปีติ** ปีติ **โหติ** มีอยู่, **สุขํ** สุข **โหติ** มีอยู่, **เอกคฺคตา** ความมีอารมณ์อันเลิศ **จิตฺตสฺส** แห่งจิต **โหติ** มีอยู่, **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **โหติ** มีอยู่, **วีริยินฺทฺริยํ** วีริยินทรีย์ **โหติ** มีอยู่, **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **โหติ** มีอยู่, **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **โหติ** มีอยู่, **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **โหติ** มีอยู่, **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **โหติ** มีอยู่, **โสมนสฺสินฺทฺริยํ** โสมนัสสินทรีย์ **โหติ** มีอยู่, **ชีวิตินฺทฺริยํ** ชีวิตินทรีย์ **โหติ** มีอยู่, **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **โหติ** มีอยู่, **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **โหติ** มีอยู่, **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **โหติ** มีอยู่, **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **โหติ** มีอยู่, **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **โหติ** มีอยู่, **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **โหติ** มีอยู่, **วีริยพลํ** วิริยะพละ **โหติ** มีอยู่, **สติพลํ** สติพละ **โหติ** มีอยู่, **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **โหติ** มีอยู่, **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **โหติ** มีอยู่, **หิริพลํ** หิริพละ **โหติ** มีอยู่, **โอตฺตปฺปพลํ** โอตตัปปพละ **โหติ** มีอยู่, **อโลโภ** อโลภะ **โหติ** มีอยู่, **อโทโส** อโทสะ **โหติ** มีอยู่, **อโมโห** อโมหะ **โหติ** มีอยู่, **อนภิชฺฌา** อนภิชฌา **โหติ** มีอยู่, **อพฺยาปาโท** อัพยาบาท **โหติ** มีอยู่, **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **โหติ** มีอยู่, **หิรี** หิริ **โหติ** มีอยู่, **โอตฺตปฺปี** โอตตัปปะ **โหติ** มีอยู่, **กายปสฺสทฺธิ** กายปัสสัทธิ **โหติ** มีอยู่, **จิตฺตปสฺสทฺธิ** จิตตปัสสัทธิ **โหติ** มีอยู่, **กายลหุตา** กายลหุตา **โหติ** มีอยู่, **จิตฺตลหุตา** จิตตลหุตา **โหติ** มีอยู่, **กายมุทุตา** กายมุทุตา **โหติ** มีอยู่, **จิตฺตมุทุตา** จิตตมุทุตา **โหติ** มีอยู่, **กายกมฺมญฺญตา** กายกัมมัญญตา **โหติ** มีอยู่, **จิตฺตกมฺมญฺญตา** จิตตกัมมัญญตา **โหติ** มีอยู่, **กายปาคุญฺญตา** กายปาคุญญตา **โหติ** มีอยู่,

จิตฺตปาคุญฺญตา จิตตปาคุญญตา **โหติ** มีอยู่, **กายุชุกตา** กายุชุกตา **โหติ** มีอยู่, **จิตฺตุชุกตา** จิตตุชุกตา **โหติ** มีอยู่, **สติ** สติ **โหติ** มีอยู่, **สมฺปชญฺญ** สัมปชัญญะ **โหติ** มีอยู่, **สมโถ** สมถะ **โหติ** มีอยู่, **วิปสฺสนา** วิปัสสนา **โหติ** มีอยู่, **ปคฺคาโห** ปัคคาหะ **โหติ** มีอยู่, **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ **โหติ** มีอยู่. **วา ปน** ก็หรือว่า **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เย ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่าใด **อรูปิโน** อันไม่ใช่รูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** อันอาศัยกันและกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่, **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหลานี้ **กุสลา** ชื่อว่ากุศล.

ตัวอย่างประโยค

(กุสลา ธมฺมา, อกุสลา ธมฺมา, อพฺยากตา ธมฺมา). กตเม ธมฺมา กุสลา ? ยสฺมึ สมเย กามาวจรํ กุสลํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหติ โสมนสฺสสหคตํ ญาณสมฺปยุตฺตํ รูปารมฺมณํ วา สทฺทารมฺมณํ วา คนฺธารมฺมณํ วา รสารมฺมณํ วา โผฏฺฐพฺพารมฺมณํ วา ธมฺมารมฺมณํ วา, ยํ ยํ วา ปนารพฺภ, ตสฺมึ สมเย ผสฺโส โหติ, (๕๖) **เย วา ปน ตสฺมึ สมเย อญฺเญปิ อตฺถิ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา อรูปิโน ธมฺมา, อิเม ธมฺมา กุสลา**.

[๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ผสฺโส** ผัสสะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **โย ผสฺโส** ความกระทบใด **ผุสนา** คือการกระทบ **สมฺผุสนา** การถูกต้อง **สมฺผุสิตตฺตํ** การสัมผัส **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ ผสฺโส นี้**ชื่อว่าผัสสะ.

[๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เวทนา** เวทนา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **เจตสิกํ สาตํ** ความสำราญอันเป็นไปในใจ **เจตสิกํ สุขํ** ความสุขอันเป็นไปในใจ **ยํ** ใด **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุสมฺผสฺสชํ** อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **เจโตสมฺผสฺสชํ สาตสุขํ เวทยิตํ** ความเสวยอารมณ์อันสำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **เจโตสมฺผสฺสชา สาตา สุขา เวทนา** และการเสวยอารมณ์อันสำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส, **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อยํ** นี้ **เวทนา โหติ** ย่อมชื่อว่าเวทนา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สญฺญา** สัญญา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา สญฺญา** ความจำได้ใด **สญฺชานนา** คือกิริยาที่จำได้ **สญฺชานิตตฺตํ** ภาวะที่จำได้ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุสมฺผสฺสชา** อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน, **อยํ** นี้ **สญฺญา โหติ** ย่อมชื่อว่าสัญญา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เจตนา** เจตนา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา เจตนา** ความจงใจใด **สญฺเจตนา** คือมีความจงใจ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุสมฺผสฺสชา** อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **เจตยิตตฺตํ** ภาวะอันเป็นความจงใจ, **อยํ** นี้ **เจตนา โหติ** ย่อมชื่อว่าเจตนา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จิตฺตํ** จิต **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยํ จิตฺตํ** จิตใด **มโน** คือมโน **มานสํ** มานัส **หทยํ** หทัย **ปณฺฑรํ** ปัณฑระ **มโน** ใจ **มนายตนํ** มนายตนะ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **วิญฺญาณํ** วิญญาณ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน, **อิทํ** นี้ **จิตฺตํ โหติ** ย่อมมีชื่อว่าจิต **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **วิตกฺโก** วิตก **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **โย ตกฺโก** ความตรึกใด **วิตกฺโก** คือความตรึกโดยอาการต่างๆ **สงฺกปฺโป** ความดำริ **อปฺปนา** ความแนบแน่นในอารมณ์ **พฺยปฺปนา** ความแนบสนิทในอารมณ์ **อภินิโรปนา** ความยกขึ้นสู่อารมณ์ **เจตโส** แห่งจิต **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ, **อยํ** นี้ **วิตกฺโก โหติ** ย่อมชื่อว่าวิตก **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **วิจาโร** วิจาร **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **โย จาโร** ความตรองใด **วิจาโร** คือความพิจารณา **อนุวิจาโร** ความตามพิจารณา **อุปวิจาโร** ความใคร่ครวญ **อนุสนฺธานตา** ความสืบต่ออารมณ์ **อนุเปกฺขนตา** ความตามเพ่งอารมณ์ **จิตฺตสฺส** ของจิต. **อยํ** นี้ **วิจาโร โหติ** ย่อมชื่อว่าวิจาร **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ปีติ** ปีติ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ปีติ** ความอิ่มเอิบใด **ปาโมชฺชํ** คือความปราโมทย์ **อาโมทนา** ความยินดีอย่างยิ่ง **ปโมทนา** ความบันเทิง **หาโส** ความร่าเริง **ปหาโส** ความรื่นเริง **วิตฺติ** ความปลื้มใจ **โอทคฺยํ** ความตื่นเต้น **อตฺตมนตา** ความยินดี **จิตฺตสฺส** แห่งจิต, **อยํ** นี้ **ปีติ โหติ** ย่อมชื่อว่าปีติ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สุขํ** สุข **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยํ เจตสิกํ สาตํ** ความสำราญทางใจใด **เจตสิกํ สุขํ** คือความสุขในใจ **เจโตสมฺผสฺสชํ สาตํ สุขํ เวทยิตํ** ความเสวยอารมณ์อันสำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **เจโตสมฺผสฺสชา สาตา สุขา เวทนา** การเสวยอารมณ์อันสำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส, **อิทํ** นี้ **สุขํ โหติ** ย่อมชื่อว่าสุข **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอกคฺคตา** ความมีอารมณ์เดียวเป็นเลิศ **จิตฺตสฺส** แห่งจิต **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ฐิติ** ความตั้งอยู่ใด **สณฺฐิติ** คือความดำรงอยู่ **อวฏฺฐิติ** ความตั้งมั่น **อวิสาหาโร** ความไม่ซัดส่าย **อวิกฺเขโป** ความไม่ฟุ้งซ่าน **จิตฺตสฺส** แห่งจิต **อวิสาหฏมานสตา** ความที่จิตไม่ซัดส่าย **สมโถ** ความสงบ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ, **อยํ** นี้ **จิตฺตสฺส เอกคฺคตา โหติ** ย่อมชื่อว่า

ความมีอารมณ์เดียวเป็นเลิศแห่งจิต **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา สทฺธา** ความเชื่อใด **สทฺทหนา** คือความเชื่อถือ **โอกปฺปนา** ความปลงใจเชื่อ **อภิปฺปสาโท** ความเลื่อมใสยิ่ง **สทฺธา** ศรัทธา **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ, **อิทํ** นี้ **สทฺธินฺทฺริยํ โหติ** ย่อมชื่อว่าสัทธินทรีย์ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **โย เจตสิโก วีริยารมฺโภ** การปรารภความเพียรทางใจใด **นิกฺกโม** คือความขะมักเขม้น **ปรกฺกโม** ความบากบั่น **อุยฺยาโม** ความขวนขวาย **วายาโม** ความพยายาม **อุสฺสาโห** ความอุตสาหะ **อุสฺโสฬฺหี** ความทนทาน **ถาโม** ความเข้มแข็ง **ธิติ** ความหมั่น **อสิถิลปรกฺกมตา** ความมุ่งมั่นไม่ท้อถอย **อนิกฺขิตฺตฉนฺทตา** ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ **อนิกฺขิตฺตธุรตา** ความไม่ทอดทิ้งธุระ **ธุรสมฺปคฺคาโห** ความเอาใจใส่ธุระ **วีริยํ** วีริยะ **วีริยินฺทฺริยํ** วีริยินทรีย์ **วีริยพลํ** วีริยพละ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ, **อิทํ** นี้ **วีริยินฺทฺริยํ โหติ** ย่อมชื่อว่าวีริยินทรีย์ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา สติ** สติใด **อนุสฺสติ** คือความตามระลึก **ปฏิสฺสติ** ความหวนระลึก **สติ** ความระลึกได้ **สรณตา** ความมีสติระลึกได้ **ธารณตา** ความทรงจำ **อปิลาปนตา** ความไม่เลื่อนลอย **อสมฺมุสฺสนตา** ความไม่หลงลืม **สติ** สติ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สติพลํ** สติพละ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ, **อิทํ** นี้ **สตินฺทฺริยํ โหติ** ย่อมชื่อว่าสตินทรีย์ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา จิติ** ความตั้งอยู่ใด **สณฺฐิติ** คือความดำรงอยู่ **อวฏฺฐิติ** ความตั้งมั่น **อวิสาหาโร** ความไม่ซัดส่าย **อวิกฺเขโป** ความไม่ฟุ้งซ่าน **จิตฺตสฺส** แห่งจิต **อวิสาหฏมานสตา** ความที่จิตไม่ซัดส่าย **สมโถ** สมถะ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ, **อิทํ** นี้ **สมาธินฺทฺริยํ โหติ** ย่อมชื่อว่าสมาธินทรีย์ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ปญฺญา** ปัญญาใด **ปชานนา** คือกิริยาที่รู้ชัด **วิจโย** ความวิจัย **ปวิจโย** ความเลือกสรร **ธมฺมวิจโย** ความวิจัยธรรม **สลฺลกฺขณา** ความกำหนดหมาย **อุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนด **ปจฺจุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ **ปณฺฑิจฺจํ** ภาวะที่รู้ **โกสลฺลํ** ภาวะที่ฉลาด **เนปุญฺญํ** ภาวะที่รู้ละเอียด **เวภพฺยา** ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง **จินฺตา** ความค้นคิด **อุปปริกฺขา** ความใคร่ครวญ **ภูรี** ปัญญาเหมือนแผ่นดิน **เมธา** ปัญญาเครื่องทำ

ลายกิเลส **ปริณายิกา** ปัญญาเครื่องนำทาง **วิปสฺสนา** ความเห็นแจ้ง **สมฺปชญฺญ** ความรู้ดี **ปโตโท** ปัญญาเหมือนปฏัก **ปญฺญา** ปัญญา **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **ปญฺญาสตฺถ** ปัญญาเหมือนศัสตรา **ปญฺญาปาสาโท** ปัญญาเหมือนปราสาท **ปญฺญา-อาโลโก** ความสว่างคือปัญญา **ปญฺญาโอภาโส** แสงสว่างคือปัญญา **ปญฺญาปชฺโชโต** ปัญญาเหมือนประทีป **ปญฺญารตน** ปัญญาเหมือนดวงแก้ว **อโมโห** ความไม่หลงงมงาย **ธมฺมวิจโย** ความเลือกเฟ้นธรรม **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ, **อิทํ** นี้ **ปญฺญินฺทฺริยํ โหติ** ย่อมชื่อว่าปัญญินทรีย์ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยं จิตฺตं** จิตใด **มโน** คือมโน **มานสํ** มานัส **หทยํ** หทัย **ปณฺฑรं** ปัณฑระ **มโน** มโน **มนายตนํ** มนายตนะ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **วิญฺญาณํ** วิญญาณ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน, **อิทํ** นี้ **มนินฺทฺริยํ โหติ** ย่อมชื่อว่ามนินทรีย์ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **โสมนสฺสินฺทฺริยํ โหติ** โสมนัสสินทรีย์มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยं เจตสิกं สาตं** ความสำราญทางใจใด **เจตสิกं สุขं** ความสุขในใจ **เจโตสมฺผสฺสชं สาตं สุขं เวทยิตं** ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **เจโตสมฺผสฺสชา สาตา สุขา เวทนา** กิริยาเสวยอารมณ์อันสำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส, **อิทํ** นี้ **โสมนสฺสินฺทฺริยํ โหติ** ย่อมชื่อว่าโสมนัสสินทรีย์ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ชีวิตินฺทฺริยं** ชีวิตินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ ก**ตมं** เป็นไฉน ?

อายุ อายุ **จิติ** ความดำรงอยู่ **ยปนา** ความเป็นไป **ยาปนา** กิริยาที่ให้เป็นไป **อิริยนา** อาการที่สืบเนื่องกัน **วตฺตนา** ความดำเนินไป **ปาลนา** ความหล่อเลี้ยง **ชีวิตं** ชีวิต **ชีวิตินฺทฺริยं** ชีวิตินทรีย์, **อิทํ** นี้ **ชีวิตินฺนฺทฺริยं โหติ** ย่อมชื่อว่าชีวิตินทรีย์ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๒๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ปญฺญา** ปัญญาใด **ปชานนา** คือกิริยาที่รู้ชัด **วิจโย** ความวิจัย **ปวิจโย** ความเลือกสรร **ธมฺมวิจโย** ความวิจัยธรรม **สลฺลกฺขณา** ความกำหนดหมาย **อุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนด **ปจฺจุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ **ปณฺฑิจฺจ** ภาวะที่รู้ **โกสลฺล** ภาวะที่ฉลาด **เนปุญฺญ** ภาวะที่รู้ละเอียด **เวภพฺยา** ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง **จินฺตา** ความค้นคิด **อุปปริกฺขา** ความใคร่ครวญ **ภูรี** ปัญญาเหมือนแผ่นดิน **เมธา** ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส **ปริณายิกา** ปัญญาเครื่องนำทาง **วิปสฺสนา** ความเห็นแจ้ง **สมฺปชญฺญ** ความรู้ดี **ปโตโท** ปัญญาเหมือนปฏัก **ปญฺญา** ปัญญา **ปญฺญินฺทฺริยं** ปัญญินทรีย์ **ปญฺญาพลं** ปัญญาพละ **ปญฺญาสตฺถ** ปัญญาเหมือนศัสตรา **ปญฺญาปาสาโท** ปัญญาเหมือนปราสาท **ปญฺญา-**

อาโลโก ความสว่างคือปัญญา **ปญฺญาโอภาโส** แสงสว่างคือปัญญา **ปญฺญาปชฺโชโต** ปัญญาเหมือนประทีป **ปญฺญารตนํ** ปัญญาเหมือนดวงแก้ว **อโมโห** ความไม่หลงงมงาย **ธมฺมวิจโย** ความเลือกเฟ้นธรรม **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ, **อยํ** นี้ **สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ** ย่อมชื่อว่าสัมมาทิฏฐิ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๒๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **โย ตกฺโก** ความตรึกใด **วิตกฺโก** คือความตรึกโดยอาการต่างๆ **สงฺกปฺโป** ความดำริ **อปฺปนา** ความแนบแน่นในอารมณ์ **พฺยปฺปนา** ความแนบสนิทในอารมณ์ **อภินิโรปนา** ความยกขึ้นสู่อารมณ์ **เจตโส** แห่งจิต **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ, **อยํ** นี้ **วิตกฺโก โหติ** ย่อมชื่อว่าวิตก **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๒๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **โย เจตสิโก วีริยารมฺโภ** การปรารภความเพียรทางใจใด **นิกฺกโม** คือความขะมักเขม้น **ปรกฺกโม** ความบากบั่น **อุยฺยาโม** ความขวนขวาย **วายาโม** ความพยายาม **อุสฺสาโห** ความอุตสาหะ **อุสฺโสฬฺหี** ความทนทาน **ถาโม** ความเข้มแข็ง **ธิติ** ความหมั่น **อสิถิลปรกฺกมตา** ความมุ่งมั่นไม่ท้อถอย **อนิกฺขิตฺตฉนฺทตา** ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ **อนิกฺขิตฺตธุรตา** ความไม่ทอดทิ้งธุระ **ธุรสมฺปคฺคาโห** ความเอาใจใส่ธุระ **วีริยํ** วีริยะ **วีริยินฺทฺริยํ** วีริยินทรีย์ **วีริยพลํ** วีริยพละ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ, **อยํ** นี้ **สมฺมา-วายาโม โหติ** ย่อมชื่อว่าสัมมาวายามะ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๒๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา สติ** สติใด **อนุสฺสติ** คือความระลึกได้ **ปฏิสฺสติ** ความหวนระลึก **สติ** ความระลึกได้ **สรณตา** ความระลึกถึง **ธารณตา** ความทรงจำ **อปิลาปนตา** ความไม่เลือนลาง **อสมฺมุสฺสนตา** ความไม่หลงลืม **สติ** สติ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สติพลํ** สติพละ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ, **อยํ** นี้ **สมฺมาสติ โหติ** ย่อมชื่อว่าสัมมาสติ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๒๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา จิตฺติ** ความตั้งอยู่ใด **สณฺฐิติ** คือความดำรงอยู่ **อวฏฺฐิติ** ความตั้งมั่น **อวิสาหาโร** ความไม่ซัดส่าย **อวิกฺเขโป** ความไม่ฟุ้งซ่าน **จิตฺตสฺส** แห่งจิต **อวิสาหฏมานสตา** ความที่จิตไม่ซัดส่าย **สมโถ** สมถะ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ, **อิทํ** นี้ **สมฺมาสมาธิ โหติ** ย่อมชื่อว่าสัมมาสมาธิ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๒๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **โหติ** มีอยู่ ก**ตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา สทฺธา** ความเชื่อใด **สทฺทหนา** ความเชื่อถือ **โอกปฺปนา** ความปลงใจเชื่อ **อภิ ปฺปสาโท** ความเลื่อมใสยิ่ง **สทฺธา** ศรัทธา **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ, **อิทํ** นี้ **สทฺธาพลํ โหติ** ย่อมชื่อว่าสัทธาพละ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๒๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **วีริยพลํ** วิริยพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **โย เจตสิโก วีริยารมฺโภ** การปรารภความเพียรอันมีในใจใด **นิกฺกโม** คือความขะมักเขม้น **ปรกฺกโม** ความบากบั่น **อุยฺยาโม** ความขวนขวาย **วายาโม** ความพยายาม **อุสฺสาโห** ความอุตสาหะ **อุสฺโสฬฺหี** ความทนทาน **ถาโม** ความเข้มแข็ง **ธิติ** ความหมั่น **อสิถิลปรกฺกมตา** ความมุ่งมั่นไม่ท้อถอย **อนิกฺขิตฺตฉนฺทตา** ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ **อนิกฺขิตฺตธุรตา** ความไม่ทอดทิ้งธุระ **ธุรสมฺปคฺคาโห** ความเอาใจใส่ธุระ **วีริยํ** วิริยะ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **วีริยพลํ** วิริยพละ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ, **อิทํ** นี้ **วีริยพลํ โหติ** ย่อมชื่อว่าวิริยพละ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๒๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สติพลํ** สติพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา สติ** สติใด **อนุสฺสติ** คือความตามระลึก **ปฏิสฺสติ** ความหวนระลึก **สติ** ความระลึกได้ **สรณตา** ความระลึกถึง **ธารณตา** ความทรงจำ **อปิลาปนตา** ความไม่เลื่อนลอย **อสมฺมุสฺสนตา** ความไม่หลงลืม **สติ** สติ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สติพลํ** สติพละ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ, **อิทํ** นี้ **สติพลํ โหติ** ย่อมชื่อว่าสติพละ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๒๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา จิติ** ความตั้งอยู่ใด **สณฺจิติ** คือความดำรงอยู่ **อวฏฺจิติ** ความตั้งมั่น **อวิสาหาโร** ความไม่ซัดส่าย **อวิกฺเขโป** ความไม่ฟุ้งซ่าน **จิตฺตสฺส** แห่งจิต **อวิสาหฏมานสตา** ความที่จิตไม่ซัดส่าย **สมโถ** สมถะ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ, **อิทํ** นี้ **สมาธิพลํ โหติ** ย่อมชื่อว่าสมาธิพละ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๒๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ปญฺญา** ปัญญาใด **ปชานนา** คือกิริยาที่รู้ชัด **วิจโย** ความวิจัย **ปวิจโย** ความเลือกสรร **ธมฺมวิจโย** ความวิจัยธรรม **สลฺลกฺขณา** ความกำหนดหมาย **อุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนด **ปจฺจุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ **ปณฺฑิจฺจํ** ภาวะที่รู้ **โกสลฺลํ** ภาวะที่ฉลาด **เนปุญฺญํ** ภาวะที่รู้ละเอียด **เวภพฺยา** ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง **จินฺตา** ความค้นคิด **อุปปริกฺขา** ความใคร่ครวญ **ภูรี** ปัญญาเหมือนแผ่นดิน **เมธา** ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส **ปริณายิกา** ปัญญาเครื่องนำทาง **วิปสฺสนา** ความเห็นแจ้ง **สมฺปชญฺญํ** ความรู้ดี **ปโตโท** ปัญญาเหมือนปฏัก **ปญฺญา** ปัญญา **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **ปญฺญาพลํ** ปัญญา

พละ **ปญฺญาสตฺถ** ปัญญาเหมือนศัสตรา **ปญฺญาปาสาโท** ปัญญาเหมือนปราสาท **ปญฺญา-อาโลโก** ความสว่างคือปัญญา **ปญฺญาโอภาโส** แสงสว่างคือปัญญา **ปญฺญาปชฺโชโต** ปัญญาเหมือนประทีป **ปญฺญารตนํ** ปัญญาเหมือนดวงแก้ว **อโมโห** ความไม่หลงงมงาย **ธมฺมวิจโย** ความเลือกเฟ้นธรรม **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ, **อิทํ** นี้ **ปญฺญาพลํ โหติ** ย่อมชื่อว่าปัญญาพละ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๓๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัย **หิริพลํ** หิริพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยํ** (**กมฺมํ**) กรรมใด (**ปุคฺคเลน**) อันบุคคล **หิรียติ** ย่อมละอาย **หิริยิตพฺเพน** คืออันบุคคลผู้ควรละอาย **หิรียติ** ย่อมละอาย **สมาปตฺติยา** เพราะความถึงพร้อม **ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ** แห่งสภาวธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล, **อิทํ** นี้ **หิริพลํ โหติ** ย่อมชื่อว่าหิริพละ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๓๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **โอตฺตปฺปพลํ** โอตตัปปพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น (**ปุคฺคโล**) บุคคล **โอตฺตปฺปติ** ย่อมเกรงกลัว **ยํ** (**ยโต กมฺมโต**) จากกรรมใด **โอตฺตปฺปติ** ย่อมเกรงกลัว **โอตฺตปฺปิตพฺเพน** โดยเป็นกรรมอันบุคคลพึงเกรงกลัว **สมาปตฺติยา** เพราะความถึงพร้อม **ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ** แห่งสภาวธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล, **อิทํ** นี้ **โอตฺตปฺปพลํ โหติ** ย่อมชื่อว่าโอตตัปปพละ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๓๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อโลโภ** อโลภะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **โย อโลโภ** ความไม่โลภใด **อลุพฺภนา** คือความไม่อยากได้ **อลุพฺภิตตฺตํ** ภาวะอันไม่อยากได้ **อสาราโค** ความไม่มีความกำหนัดยินดี **อสารชฺชนา** กิริยาที่ไม่กำหนัดยินดี **อสารชฺชิตตฺตํ** ภาวะที่ไม่กำหนัดยินดี **อนภิชฺฌา** ความไม่เพ่งอยากได้ **อโลโภ กุสลมูลํ** กุศลมูลคืออโลภะ, **อยํ** นี้ **อโลโภ โหติ** ย่อมชื่อว่าอโลภะ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๓๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อโทโส** อโทสะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **โย อโทโส** ความไม่ประทุษร้าย **อทุสฺสนา** กิริยาที่ไม่ประทุษร้าย **อทุสฺสิตตฺตํ**ภา วะที่ไม่ประทุษร้าย **อพฺยาปาโท** ความไม่พยาบาท **อพฺยาปชฺโช** ความไม่เบียดเบียน **อโทโส กุสลมูลํ** กุศลมูลคืออโทสะ, **อยํ** นี้ **อโทโส โหติ** ย่อมชื่อว่าอโทสะ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๓๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อโมโห** อโมหะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ปญฺญา** ปัญญาใด **ปชานนา** คือกิริยาที่รู้ชัด **วิจโย** ความวิจัย **ปวิจโย** ความเลือกสรร **ธมฺมวิจโย** ความวิจัยธรรม **สลฺลกฺขณา** ความกำหนดหมาย **อุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนด **ปจฺจุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ **ปณฺฑิจฺจํ** ภาวะที่รู้ **โกสลฺลํ** ภาวะที่ฉลาด **เนปุญฺญํ** ภาวะที่รู้ละเอียด **เวภพฺยา** ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง **จินฺตา**

ความค้นคิด **อุปปริกฺขา** ความใคร่ครวญ **ภูรี** ปัญญาเหมือนแผ่นดิน **เมธา** ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส **ปริณายิกา** ปัญญาเครื่องนำทาง **วิปสฺสนา** ความเห็นแจ้ง **สมฺปชญฺญ** ความรู้ดี **ปโตโท** ปัญญาเหมือนปฏัก **ปญฺญา** ปัญญา **ปญฺญินฺทฺริยฺ** ปัญญินทรีย์ **ปญฺญาพลฺ** ปัญญาพละ **ปญฺญาสตฺถ** ปัญญาเหมือนศัสตรา **ปญฺญาปาสาโท** ปัญญาเหมือนปราสาท **ปญฺญาอาโลโก** ความสว่างคือปัญญา **ปญฺญาโอภาโส** แสงสว่างคือปัญญา **ปญฺญาปชฺโชโต** ปัญญาเหมือนประทีป **ปญฺญารตนำ** ปัญญาเหมือนดวงแก้ว **อโมโห** ความไม่หลงงมงาย **ธมฺมวิจโย** ความเลือกเฟ้นธรรม **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ, **อยำ** นี้ **อโมโห โหติ** ย่อมชื่อว่าอโมหะ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๓๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อนภิชฺฌา** อนภิชฌา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **โย อโลโภ** ความไม่โลภใด **อลุพฺภนา** คือความไม่อยากได้ **อลุพฺภิตตฺตำ** ภาวะอันไม่อยากได้ **อสาราโค** ความไม่มีความกำหนัดยินดี **อสารชฺชนา** กิริยาที่ไม่กำหนัดยินดี **อสารชฺชิตตฺตำ** ภาวะที่ไม่กำหนัดยินดี **อนภิชฺฌา** ความไม่เพ่งอยากได้ **อโลโภ กุสลมูลำ** กุศลมูลคืออโลภะ, **อยำ** นี้ **อนภิชฺฌา โหติ** ย่อมชื่อว่าอนภิชฌา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๓๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อพฺยาปาโท** อัพยาบาท **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **โย อโทโส** ความไม่ประทุษร้าย **อทุสฺสนา** กิริยาที่ไม่ประทุษร้าย **อทุสฺสิตตฺตำ**ภา วะที่ไม่ประทุษร้าย **อพฺยาปาโท** ความไม่พยาบาท **อพฺยาปชฺโช** ความไม่เบียดเบียน **อโทโส กุสลมูลำ** กุศลมูลคืออโทสะ, **อยำ** นี้ **อพฺยาปาโท โหติ** ย่อมชื่อว่าอัพยาปาทะ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๓๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ปญฺญา** ปัญญาใด **ปชานนา** คือกิริยาที่รู้ชัด **วิจโย** ความวิจัย **ปวิจโย** ความเลือกสรร **ธมฺมวิจโย** ความวิจัยธรรม **สลฺลกฺขณา** ความกำหนดหมาย **อุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนด **ปจฺจุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ **ปณฺฑิจฺจำ** ภาวะที่รู้ **โกสลฺลำ** ภาวะที่ฉลาด **เนปุญฺญำ** ภาวะที่รู้ละเอียด **เวภพฺยา** ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง **จินฺตา** ความค้นคิด **อุปปริกฺขา** ความใคร่ครวญ **ภูรี** ปัญญาเหมือนแผ่นดิน **เมธา** ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส **ปริณายิกา** ปัญญาเครื่องนำทาง **วิปสฺสนา** ความเห็นแจ้ง **สมฺปชญฺญ** ความรู้ดี **ปโตโท** ปัญญาเหมือนปฏัก **ปญฺญา** ปัญญา **ปญฺญินฺทฺริยฺ** ปัญญินทรีย์ **ปญฺญาพลฺ** ปัญญาพละ **ปญฺญาสตฺถ** ปัญญาเหมือนศัสตรา **ปญฺญาปาสาโท** ปัญญาเหมือนปราสาท **ปญฺญา-อาโลโก** ความสว่างคือปัญญา **ปญฺญาโอภาโส** แสงสว่างคือปัญญา **ปญฺญาปชฺโชโต** ปัญญาเหมือนประทีป **ปญฺญารตนำ** ปัญญาเหมือนดวงแก้ว **อโมโห** ความไม่หลงงมงาย **ธมฺมวิจโย** ความเลือกเฟ้นธรรม **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ, **อยำ** นี้ **สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ** ย่อมชื่อ

ว่าสัมมาทิฏฐิ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๓๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **หิรี** หิริ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยํ** (**กมฺมํ**) กรรมใด (**ปุคฺคเลน**) อันบุคคล **หิรียติ** ย่อมละอาย **หิริยิตพฺเพน** คืออันบุคคลผู้ควรละอาย **หิรียติ** ย่อมละอาย **สมาปตฺติยา** เพราะความถึงพร้อม **ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ** แห่งสภาวธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล, **อิทํ** นี้ **หิรี โหติ** ย่อมชื่อว่าหิริ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๓๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **โอตฺตปฺปํ** โอตตัปปะ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น (**ปุคฺคโล**) บุคคล **โอตฺตปฺปติ** ย่อมเกรงกลัว **ยํ** (**ยโต กมฺมโต**) จากกรรมใด **โอตฺตปฺปติ** ย่อมเกรงกลัว **โอตฺตปฺปิตพฺเพน** โดยเป็นกรรมอันบุคคลพึงเกรงกลัว **สมาปตฺติยา** เพราะความถึงพร้อม **ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ** แห่งสภาวธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล, **อิทํ** นี้ **โอตฺตปฺปํ โหติ** ย่อมชื่อว่าโอตตัปปะ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๔๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **กายปสฺสทฺธิ** กายปัสสัทธิ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ปสฺสทฺธิ** ความสงบใด **ปฏิปสฺสทฺธิ** คือความสงบระงับ **ปสฺสมฺภนา** กิริยาที่สงบ **ปฏิปสฺสมฺภนา** กิริยาที่สงบระงับ **ปฏิปสฺสมฺภิตตฺตํ** ภาวะที่สงบระงับ **เวทนากฺขนฺธสฺส** แห่งเวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺธสฺส** แห่งสัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺธสฺส** แห่งสังขารขันธ์, **อยํ** นี้ **กายปสฺสทฺธิ โหติ** ย่อมชื่อว่ากายปัสสัทธิ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๔๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จิตฺตปสฺสทฺธิ** จิตตปัสสัทธิ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ปสฺสทฺธิ** ความสงบใด **ปฏิปสฺสทฺธิ** คือความสงบระงับ **ปสฺสมฺภนา** กิริยาที่สงบ **ปฏิปสฺสมฺภนา** กิริยาที่สงบระงับ **ปฏิปสฺสมฺภิตตฺตํ** ภาวะที่สงบระงับ **วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส** แห่งวิญญาณขันธ์, **อยํ** นี้ **จิตฺตปสฺสทฺธิ โหติ** ย่อมชื่อว่าจิตตปัสสัทธิ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๔๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **กายลหุตา** กายลหุตา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ลหุตา** ความเบาใด **ลหุปริณามตา** คือความรวดเร็ว **อทนฺธนตา** ความไม่เชื่องช้า **อวิตฺถนตา** ความไม่หนัก **เวทนากฺขนฺธสฺส** แห่งเวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺธสฺส** แห่งสัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺธสฺส** แห่งสังขารขันธ์, **อยํ** นี้ **กายลหุตา โหติ** ย่อมชื่อว่ากายลหุตา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๔๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จิตฺตลหุตา** จิตตลหุตา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ลหุตา** ความเบาใด **ลหุปริณามตา** ความรวดเร็ว **อทนฺธนตา** ความไม่เชื่องช้า **อวิตฺถนตา** ความไม่หน่วง **วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส** แห่งวิญญาณขันธ์, **อยํ** นี้ **จิตฺตลหุตา โหติ** ย่อมชื่อว่าจิตตลหุตา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๔๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **กายมุทุตา** กายมุทุตา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา มุทุตา** ความอ่อนใด **มทฺทวตา** คือความเป็นของอ่อน **อกกฺขฬตา** ความไม่แข็ง **อกถินตา** ความไม่กระด้าง **เวทนากฺขนฺธสฺส** แห่งเวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺธสฺส** แห่งสัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺธสฺส** แห่งสังขารขันธ์, **อยํ** นี้ **กายมุทุตา โหติ** ย่อมชื่อว่ากายมุทุตา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๔๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จิตฺตมุทุตา**จิตตมุทุตา**โหติ** มีอยู่ **กตมา**เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา มุทุตา** ความอ่อนใด **มทฺทวตา** คือความเป็นของอ่อน **อกกฺขฬตา** ความไม่แข็ง **อกถินตา** ความไม่กระด้าง **วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส** แห่งวิญญาณขันธ์, **อยํ** นี้ **จิตฺตมุทุตา โหติ** ย่อมชื่อว่าจิตตมุทุตา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๔๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **กายกมฺมญฺญตา** กายกัมมัญญตา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา กมฺมญฺญตา** ความควรแก่การงานใด **กมฺมญฺญตฺตํ** คือกิริยาที่ควรแก่การงาน **กมฺมญฺญภาโว** ภาวะที่ควรแก่การงาน **เวทนากฺขนฺธสฺส** แห่งเวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺธสฺส** แห่งสัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺธสฺส** แห่งสังขารขันธ์, **อยํ** นี้ **กายกมฺมญฺญตา โหติ** ย่อมชื่อว่ากายกัมมัญญตา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๔๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จิตฺตกมฺมญฺญตา** จิตตกัมมัญญตา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา กมฺมญฺญตา** ความควรแก่การงานใด **กมฺมญฺญตฺตํ** คือกิริยาที่ควรแก่การงาน **กมฺมญฺญภาโว** ภาวะที่ควรแก่การงาน **วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส** แห่งวิญญาณขันธ์, **อยํ** นี้ **จิตฺตกมฺมญฺญตา โหติ** ย่อมชื่อว่าจิตตกัมมัญญตา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๔๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **กายปาคุญฺญตา** กายปาคุญญตา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ปคุณตา** ความคล่องแคล่ว **ปคุณตฺตํ** กิริยาที่คล่องแคล่ว **ปคุณภาโว** ภาวะที่คล่องแคล่ว **เวทนากฺขนฺธสฺส** แห่งเวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺธสฺส** แห่งสัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺธสฺส** แห่งสังขารขันธ์, **อยํ** นี้ **กายปาคุญฺญตา โหติ** ย่อมชื่อว่ากายปาคุญญตา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๔๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จิตฺตปาคุญฺญตา** จิตตปาคุญญตา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

สฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ปคุณตา** ความคล่องแคล่ว **ปคุณตฺตํ** กิริยาที่คล่องแคล่ว **ปคุณภาโว** ภาวะที่คล่องแคล่ว **วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส** แห่งวิญญาณขันธ์, **อยํ** นี้ **จิตฺต-**

ปาคุญฺญตา โหติ ย่อมชื่อว่าจิตตปาคุญญตา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๕๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **กายุชุกตา** กายุชุกตา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

สฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา อุชุตา** ความตรงใด **อุชุกตา** คือกิริยาที่ตรง **อชิมฺหตา** ความไม่คด **อวงฺกตา** ความไม่โค้ง **อกุฏิลตา** ความไม่งอ **เวทนากฺขนฺธสฺส** แห่งเวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺธสฺส** แห่งสัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺธสฺส** แห่งสังขารขันธ์, **อยํ** นี้ **กายุชุกตา โหติ** ย่อมชื่อว่ากายุชุกตา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๕๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จิตฺตุชุกตา** จิตตุชุกตา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

สฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา อุชุตา** ความตรงใด **อุชุกตา** คือกิริยาที่ตรง **อชิมฺหตา** ความไม่คด **อวงฺกตา** ความไม่โค้ง **อกุฏิลตา** ความไม่งอ **วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส** แห่งวิญญาณขันธ์, **อยํ** นี้ **จิตฺตุชุกตา โหติ** ย่อมชื่อว่าจิตตุชุกตา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๕๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สติ** สติ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

สฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา สติ** สติใด **อนุสฺสติ** คือความระลึกได้ **ปฏิสฺสติ** ความหวนระลึก **สติ** ความระลึกได้ **สรณตา** ความระลึกถึง **ธารณตา** ความทรงจำ **อปิลาปนตา** ความไม่เลื่อนลอย **อสมฺมุสฺสนตา** ความไม่หลงลืม **สติ** สติ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สติพลํ** สติพละ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ, **อยํ** นี้ **สติ โหติ** ย่อมชื่อว่าสติ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๕๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมฺปชญฺญํ** สัมปชัญญะ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ปญฺญา** ปัญญาใด **ปชานนา** คือกิริยาที่รู้ชัด **วิจโย** ความวิจัย **ปวิจโย** ความเลือกสรร **ธมฺมวิจโย** ความวิจัยธรรม **สลฺลกฺขณา** ความกำหนดหมาย **อุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนด **ปจฺจุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ **ปณฺฑิจฺจํ** ภาวะที่รู้ **โกสลฺลํ** ภาวะที่ฉลาด **เนปุญฺญํ** ภาวะที่รู้ละเอียด **เวภพฺยา** ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง **จินฺตา** ความค้นคิด **อุปปริกฺขา** ความใคร่ครวญ **ภูรี** ปัญญาเหมือนแผ่นดิน **เมธา** ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส **ปริณายิกา** ปัญญาเครื่องนำทาง **วิปสฺสนา** ความเห็นแจ้ง **สมฺปชญฺญํ** ความรู้ดี **ปโตโท** ปัญญาเหมือนปฏัก **ปญฺญา** ปัญญา **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **ปญฺญาสตฺถํ** ปัญญาเหมือนศัสตรา **ปญฺญาปาสาโท** ปัญญาเหมือนปราสาท **ปญฺญาอาโลโก** ความสว่างคือปัญญา **ปญฺญาโอภาโส** แสงสว่างคือปัญญา **ปญฺญาปชฺโชโต** ปัญญาเหมือนประทีป **ปญฺญารตนํ** ปัญญาเหมือนดวงแก้ว **อโมโห** ความไม่หลงงมงาย **ธมฺมวิจโย** ความเลือกเฟ้นธรรม **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ, **อยํ** นี้ **สมฺปชญฺญํ โหติ** ย่อมชื่อว่าสัมปชัญญะ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๕๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมโถ** สมถะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา จิติ** ความตั้งอยู่ใด **สณฺฐิติ** คือความดำรงอยู่ **อวฏฺฐิติ** ความตั้งมั่น **อวิสาหาโร** ความไม่ซัดส่าย **อวิกฺเขโป** ความไม่ฟุ้งซ่าน **จิตฺตสฺส** แห่งจิต

อวิสาหฏมานสตา ความที่จิตไม่ซัดส่าย **สมโถ** สมถะ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ, **อิทํ** นี้ **สมโถ โหติ** ย่อมชื่อว่าสมถะ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๕๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **วิปสฺสนา** วิปัสสนา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา ปญฺญา** ปัญญาใด **ปชานนา** คือกิริยาที่รู้ชัด **วิจโย** ความวิจัย **ปวิจโย** ความเลือกสรร **ธมฺมวิจโย** ความวิจัยธรรม **สลฺลกฺขณา** ความกำหนดหมาย **อุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนด **ปจฺจุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ **ปณฺฑิจฺจํ** ภาวะที่รู้ **โกสลฺลํ** ภาวะที่ฉลาด **เนปุญฺญํ** ภาวะที่รู้ละเอียด **เวภพฺยา** ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง **จินฺตา** ความค้นคิด **อุปปริกฺขา** ความใคร่ครวญ **ภูรี** ปัญญาเหมือนแผ่นดิน **เมธา** ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส **ปริณายิกา** ปัญญาเครื่องนำทาง **วิปสฺสนา** ความเห็นแจ้ง **สมฺปชญฺญํ** ความรู้ดี **ปโตโท** ปัญญาเหมือนปฏัก **ปญฺญา** ปัญญา **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **ปญฺญาสตฺถํ** ปัญญาเหมือนศัสตรา **ปญฺญาปาสาโท** ปัญญาเหมือนปราสาท **ปญฺญา-อาโลโก** ความสว่างคือปัญญา **ปญฺญาโอภาโส** แสงสว่างคือปัญญา **ปญฺญาปชฺโชโต** ปัญญาเหมือนประทีป **ปญฺญารตนํ** ปัญญาเหมือนดวงแก้ว **อโมโห** ความไม่หลงงมงาย **ธมฺมวิจโย** ความเลือกเฟ้นธรรม **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ, **อยํ** นี้ **วิปสฺสนา โหติ** ย่อมชื่อว่าวิปัสสนา **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๕๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ปคฺคาโห** ปัคคาหะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **โย เจตสิโก วีริยารมฺโภ** การปรารภความเพียรอันมีในใจใด **นิกฺกโม** คือความขะมักเขม้น **ปรกฺกโม** ความบากบั่น **อุยฺยาโม** ความขวนขวาย **วายาโม** ความพยายาม **อุสฺสาโห** ความอุตสาหะ **อุสฺโสฬฺหี** ความทนทาน **ถาโม** ความเข้มแข็ง **ธิติ** ความหมั่น **อสิถิลปรกฺกมตา** ความมุ่งมั่นไม่ท้อถอย **อนิกฺขิตฺตฉนฺทตา** ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ **อนิกฺขิตฺตธุรตา** ความไม่ทอดทิ้งธุระ **ธุรสมฺปคฺคาโห** ความเอาใจใส่ธุระ **วีริยํ** วิริยะ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **วีริยพลํ** วิริยพละ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ, **อิทํ** นี้ **ปคฺคาโห โหติ** ย่อมชื่อว่าปัคคาหะ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๕๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยา จิติ** ความตั้งอยู่ใด **สณฺจิติ** คือความดำรงอยู่ **อวฏฺจิติ** ความตั้งมั่น **อวิสาหาโร** ความไม่ซัดส่าย **อวิกฺเขโป** ความไม่ฟุ้งซ่าน **จิตฺตสฺส** แห่งจิต **อวิสาหฏมานสตา** ความที่จิตไม่ซัดส่าย **สมโถ** สมถะ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ, **อิทํ** นี้ **อวิกฺเขโป โหติ** ย่อมชื่อว่าอวิกเขปะ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

วา ปน ก็หรือว่า **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เย ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่าใด **อรูปิโน**

อันไม่ใช่รูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** อันอาศัยกันและกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่, **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล.

ปทภาชนียํ บทภาชนีย์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.
ปฐมภาณวาโร ปฐมภาณวาร **นิฏฺฐิโต** จบแล้ว.

โกฏฐาสวาร

[๕๘] **ปน** ก็ **ตสฺมึ โข สมเย** ในสมัยนั้นแล **จตฺตาโร ขนฺธา** ขันธ์ทั้งหลายสี่ **โหนฺติ** มีอยู่, **เทฺว อายตนานิ** อายตนะทั้งหลายสอง **โหนฺติ** มีอยู่, **เทฺว ธาตุโย** ธาตุทั้งหลายสอง **โหนฺติ** มีอยู่, **ตโย อาหารา** อาหารทั้งหลายสาม **โหนฺติ** มีอยู่, **อฏฺฐ อินฺทฺริยานิ** อินทรีย์ทั้งหลายแปด **โหนฺติ** มีอยู่, **ปญฺจ องฺคิกํ ฌานํ** องค์ฌาน ห้า **โหติ** มีอยู่, **องฺคิโกมคฺโค** องคมัรรค **ปญฺจ** ห้า **โหติ** มีอยู่ **พลานิ** พละทั้งหลาย **สตฺต** เจ็ด **โหนฺติ** มีอยู่, **เหตู** เหตุทั้งหลาย **ตโย** สาม **โหนฺติ** มีอยู่, **ผสฺโส** ผัสสะ **เอโก** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **เวทนา** เวทนา **เอกา** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **สญฺญา** สัญญา **เอกา** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **เจตนา** เจตนา **เอกา** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **จิตฺตํ** จิต **เอกํ** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **เวทนากฺขนฺโธ** เวทนาขันธ์ **เอโก** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **สญฺญากฺขนฺโธ** สัญญาขันธ์ **เอโก** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **เอโก** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **เอโก** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **มนายตนํ** มนายตนะ **เอกํ** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **เอกํ** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **มโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุ **เอกา** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **ธมฺมายตนํ** ธัมมายตนะ **เอกํ** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **ธมฺมธาตุ** ธัมมธาตุ **เอกา** หนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **เย วา ปน** หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** ที่ไม่เป็นรูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล.

[๕๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จตฺตาโร ขนฺธา** ขันธ์ทั้งหลายสี่ **โหนฺติ** มีอยู่ **กตเม** เป็นไฉน ?

(**จตฺตาโร ขนฺธา** ขันธ์ทั้งหลายสี่ **อิติ** คือ) **เวทนากฺขนฺโธ** เวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺโธ** สัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์.

[๖๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เวทนากฺขนฺโธ** เวทนาขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ เจตสิกํ สาตํ** ความสำราญทางใจใดคือ **เจตสิกํ สุขํ** ความสุขทางใจ **เจโตสมฺผสฺสชํ สาตํ สุขํ เวทยิตํ** ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **เจโตสมฺผสฺสชา สาตา สุขา เวทนา** กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุขอันเกิด

แต่เจโตสัมผัส **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ เวทนากฺขนฺโธ** นี้ชื่อว่า เวทนาขันธ์.

[๖๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สญฺญากฺขนฺโธ** สัญญาขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา สญฺญา** ความจำได้ใดคือ **สญฺชานนา** กิริยาที่จำได้ **สญฺชานิตตฺตํ** ภาวะที่จำได้ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ สญฺญากฺขนฺโธ** นี้ชื่อว่า สัญญาขันธ์.

[๖๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ผสฺโส ผัสสะ **เจตนา** เจตนา **วิตกฺโก** วิตก **วิจาโร** วิจาร **ปีติ** ปีติ **จิตฺตสฺเสกคฺคตา** เอกัคคตา **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **ชีวิตินฺทฺริยํ** ชีวิตินทรีย์ **สมฺมาทฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **สมฺมา-สงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **วีริยพลํ** วิริยพละ **สติพลํ** สติพละ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **หิริพลํ** หิริพละ **โอตฺตปฺปพลํ** โอตตัปปพละ **อโลโภ** อโลภะ **อโทโส** อโทสะ **อโมโห** อโมหะ **อนภิชฺฌา** อนภิชฌา **อพฺยาปาโท** อัพยาบาท **สมฺมาทฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **หิรี** หิริ **โอตฺตปฺปํ** โอตตัปปะ **กายปสฺสทฺธิ** กายปัสสัทธิ **จิตฺต-ปสฺสทฺธิ** จิตตปัสสัทธิ **กายลหุตา**กายลหุตา **จิตฺตลหุตา** จิตตลหุตา **กายมุทุตา** กายมุทุตา **จิตฺตมุทุตา** จิตตมุทุตา **กายกมฺมญฺญตา** กายกัมมัญญตา **จิตฺตกมฺมญฺญตา** จิตตกัมมัญญตา **กายปาคุญฺญตา** กายปาคุญญตา **จิตฺตปาคุญฺญตา** จิตตปาคุญญตา **กายุชุกตา** กายชุกตา **จิตฺตุชุกตา** จิตตชุกตา **สติ** สติ **สมฺปชญฺญํ** สัมปชัญญะ **สมโถ** สมถะ **วิปสฺสนา** วิปัสสนา **ปคฺคาโห** ปัคคาหะ **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ.

เย วา ปน หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** ที่ไม่เป็นรูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ฐเปตฺวา เวทนากฺขนฺธํ** เว้นเวทนาขันธ์ **ฐเปตฺวา สญฺญากฺขนฺธํ** เว้นจากสัญญาขันธ์ **ฐเปตฺวา วิญฺญาณกฺขนฺธํ** เว้นจากวิญญาณขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ สงฺขารกฺ-ขนฺโธ** นี้ชื่อว่า สังขารขันธ์.

[๖๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ยํ ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ จิตฺตํ** จิตใดคือ **มโน** มโน **มานสํ** มานัส **หทยํ** หทัย **ปณฺฑรํ** ปัณฑระ **มโน** มโน **มนายตนํ** มนายตนะ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **วิญฺญาณํ** วิญญาณ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ วิญฺญาณกฺขนฺโธ** นี้ชื่อว่า วิญญาณขันธ์.

อิเม (**ธมฺมา**) สภาธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **จตฺตาโร ขนฺธา** ชื่อว่าขันธ์สี่ **โหนฺติ** มีอยู่.

[๖๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ทฺวายตนานิ** อายตนะสองทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่ **กตมานิ** เป็นไฉน ? (**ทฺวายตนานิ** อายตนะสองทั้งหลาย **อิติ** คือ) **มนายตนํ** มนายตนะ **ธมฺมายตนํ** ธัมมายตนะ.

[๖๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **มนายตนํ** มนายตนะ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ จิตฺตํ** จิตใดคือ **มโน** มโน **มานสํ** มานัส **หทยํ** หทัย **ปณฺฑรํ** ปัณฑระ **มโน** มโน **มนายตนํ** มนายตนะ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **วิญฺญาณํ** วิญญาณ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อิทํ มนายตนํ** นี้ชื่อว่า มนายตนะ **โหติ** มีอยู่.

[๖๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ธมฺมายตนํ** ธัมมายตนะ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

เวทนากฺขนฺโธ เวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺโธ** สัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ ธมฺมายตนํ** นี้ชื่อว่า ธัมมายตนะ.

อิมานิ (**อายตนานิ**) อายตนะทั้งหลายเหล่านี้ **ทฺวายตนานิ** ชื่อว่าอายตนะสอง **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๖๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เทฺว ธาตุโย** ธาตุทั้งหลายสอง **โหนฺติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ? (**เทฺว ธาตุโย** ธาตุทั้งหลายสอง **อิติ** คือ) **มโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุ **ธมฺมธาตุ** ธัมมธาตุ.

[๖๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **มโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ยํ จิตฺตํ** จิตใดคือ **มโน** มโน **มานสํ** มานัส **หทยํ** หทัย **ปณฺฑรํ** ปัณฑระ **มโน** มโน **มนายตนํ** มนายตนะ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **วิญฺญาณํ** วิญญาณ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ มโนวิญฺญาณธาตุ** นี้ชื่อว่า มโนวิญญาณธาตุ.

[๖๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ธมฺมธาตุ** ธัมมธาตุ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

(**ธมฺมธาตุ** ธัมมธาตุ **อิติ** คือ) **เวทนากฺขนฺโธ** เวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺโธ** สัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ ธมฺมธาตุ** นี้ชื่อว่าธัมมธาตุ.

อิมา (**ธมฺมา**) สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **เทฺว ธาตุโย** ชื่อว่าธาตุสอง **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๗๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ตโย อาหารา** อาหารทั้งหลายสาม **โหนฺติ** มีอยู่ **กตเม** เป็นไฉน ?

(**ตโย อาหารา** อาหารทั้งหลายสาม **อิติ** คือ) **ผสฺสาหาโร** ผัสสาหาร **มโน-สญฺเจตนาหาโร** มโนสัญเจตนาหาร **วิญฺญาณาหาโร** วิญญาณาหาร.

[๗๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ผสฺสาหาโร** ผัสสาหาร **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **โย ผสฺโส** ความกระทบใดคือ **ผุสนา** กิริยาที่กระทบ **สมฺผุสนา** กิริยาที่ถูกต้อง **สมฺผุสิตตฺตํ** ภาวะที่ถูกต้อง **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ ผสฺสาหาโร** นี้ชื่อ ว่าผัสสาหาร.

[๗๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **มโนสญฺเจตนาหาโร** มโนสัญเจตนาหาร **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา เจตนา** ความจงใจใดคือ **สญฺเจตนา** กิริยาที่จงใจ **เจต ยิตตฺตํ** ภาวะที่จงใจ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ มโนสญฺเจตนาหาโร** นี้ชื่อ ว่า มโนสัญเจตนาหาร.

[๗๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **วิญฺญาณาหาโร** วิญญาณาหาร **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ จิตฺตํ** จิตใดคือ **มโน** มโน **มานสํ** มานัส **หทยํ** หทัย **ปณฺฑรํ** ปัณฑระ **มโน** มโน **มนายตนํ** มนายตนะ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **วิญฺญาณํ** วิญญาณ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ วิญฺญาณาหาโร** นี้ชื่อว่า วิญญาณาหาร **โหติ** มีอยู่.

อิเม (**ธมฺมา**) สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **ตโย อาหารา** อาหารสาม **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๗๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อฏฺฐินฺทฺริยานิ** อินทรีย์แปดทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่ **กตมานิ** เป็นไฉน ?

(**อฏฺฐินฺทฺริยานิ** อินทรีย์แปดทั้งหลาย **อิติ** คือ) **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **มนินฺทฺริยं**มนินทรีย์ **โสมนสฺสินฺทฺริยํ** โสมนัสสินทรีย์ **ชีวิตินฺทฺริยํ** ชีวิตินทรีย์.

[๗๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา สทฺธา** ความเชื่อใดคือ **สทฺทหนา** กิริยาที่เชื่อ **โอกปฺปนา** ความปลงใจเชื่อ **อภิปฺปสาโท** ความเลื่อมใสยิ่ง **สทฺธา** ศรัทธา **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ สทฺธินฺทฺริยํ** นี้ชื่อว่า สัทธินทรีย์.

[๗๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **โย เจตสิโก วีริยารมฺโภ** การปรารภความเพียรอันมีในใจใด

คือ **นิกฺกโม** ความขะมักเขม้น **ปรกฺกโม** ความบากบั่น **อุยฺยาโม** ความขวนขวาย **วายาโม** ความพยายาม **อุสฺสาโห** ความอุตสาหะ **อุสฺโสฬฺหี** ความทนทาน **ถาโม** ความเข้มแข็ง **ธิติ** ความหมั่น **อสิถิลปรกฺกมตา** ความมุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย **อนิกฺขิตฺตฉนฺทตา** ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ **อนิกฺขิตฺตธุรตา** ความไม่ทอดทิ้งธุระ **ธุรสมฺปคฺคาโห** ความเอาใจใส่ธุระ **วีริยํ** วิริยะ **วีริยินฺทฺริยํ** วีริยินทรีย์ **วีริยพลํ** วิริยพละ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทำ วีริยินฺทฺริยำ** นี้ชื่อว่า วิริยินทรีย์.

[๗๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สตินฺทฺริยำ** สตินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมำ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา สติ** สติใดคือ **อนุสฺสติ** ความตามระลึก **ปฏิสฺสติ** ความหวนระลึก **สติ** ความระลึกได้ **สรณตา** กิริยาที่ระลึก **ธารณตา** ความทรงจำ **อปิลาปนตา** ความไม่เลื่อนลอย **อสมฺมุสฺสนตา** ความไม่หลงลืม **สติ** สติ **สตินฺทฺริยำ** สตินทรีย์ **สติพลำ** สติ พละ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทำ สตินฺทฺริยำ** นี้ชื่อว่า สตินทรีย์.

[๗๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมาธินฺทฺริยำ** สมาธินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมำ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **จิตฺตสฺส ยา จิติ** ความตั้งอยู่ใดแห่งจิตคือ **สณฺฐิติ** ความดำรงอยู่ **อวฏฺฐิติ** ความตั้งมั่น **อวิสาหาโร** ความไม่ซัดส่าย **อวิกฺเขโป** ความไม่ฟุ้งซ่าน **อวิสาหฏมานสตา** ความที่จิตไม่ซัดส่าย **สมโถ** สมถะ **สมาธินฺทฺริยำ** สมาธินทรีย์ **สมาธิพลำ** สมาธิพละ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทำ สมาธินฺทฺริยำ** นี้ชื่อว่า สมาธินทรีย์.

[๗๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ปญฺญินฺทฺริยำ** ปัญญินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมำ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา ปญฺญา** ปัญญาใดคือ **ปชานนา** กิริยาที่รู้ชัด **วิจโย** ความวิจัย **ปวิจโย** ความเลือกสรร **ธมฺมวิจโย** ความวิจัยธรรม **สลฺลกฺขณา** ความกำหนด หมาย **อุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนด **ปจฺจุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ **ปณฺฑิจฺจำ** ภาวะที่รู้ **โกสลฺลำ** ภาวะที่ฉลาด **เนปุญฺญำ** ภาวะที่รู้ละเอียด **เวภพฺยา** ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง **จินฺตา** ความค้นคิด **อุปปริกฺขา** ความใคร่ครวญ **ภูรี** ปัญญาเหมือนแผ่นดิน **เมธา** ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส **ปริณายิกา** ปัญญาเครื่องนำทาง **วิปสฺสนา** ความเห็นแจ้ง **สมฺปชญฺญำ** ความรู้ดี **ปโตโท** ปัญญาเหมือนปฏัก **ปญฺญา** ปัญญา **ปญฺญินฺทฺริยำ** ปัญญินทรีย์ **ปญฺญาพลำ** ปัญญาพละ **ปญฺญาสตฺถำ** ปัญญาเหมือนศัสตรา **ปญฺญาปาสาโท** ปัญญาเหมือนปราสาท **ปญฺญาอาโลโก** ความสว่างคือปัญญา **ปญฺญาโอภาโส** แสงสว่างคือปัญญา **ปญฺญาปชฺโชโต** ปัญญาเหมือนประทีป **ปญฺญารตนำ** ปัญญาเหมือนดวงแก้ว **อโมโห** ความไม่หลงงมงาย **ธมฺมวิจโย** ความเลือกเฟ้นธรรม **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทำ ปญฺญินฺทฺริยำ** นี้ชื่อว่าปัญญินทรีย์.

[๘๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ จิตฺตํ** จิตใดคือ **มโน** มโน **มานสํ** มานัส **หทยํ** หทัย **ปณฺฑรํ** ปัณฑระ **มโน** มโน **มนายตนํ** มนายตนะ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **วิญฺญาณํ** วิญญาณ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ มนินฺทฺริยํ** นี้ชื่อว่า มนินทรีย์.

[๘๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **โสมนสฺสินฺทฺริยํ** โสมนัสสินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ เจตสิกํ สาตํ** ความสำราญอันมีในใจใดคือ **เจตสิกํ สุขํ** ความสุขอันมีในใจ **เจโตสมฺผสฺสชํ สาตํ สุขํ เวทยิตํ** ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **เจโตสมฺผสฺสชา สาตา สุขา เวทนา** กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ** นี้ชื่อว่า โสมนัสสินทรีย์.

[๘๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ชีวิตินฺทฺริยํ** ชีวิตินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

โย อายุ อายุใดคือ **ฐิติ** ความดำรงอยู่ **ยปนา** ความเป็นไป **ยาปนา** กิริยาที่ให้เป็นไป **อิริยนา** อาการที่สืบเนื่องกัน **วตฺตนา** ความดำเนินไป **ปาลนา** ความหล่อเลี้ยง **ชีวิตํ** ชีวิต **ชีวิตินฺทฺริยํ** ชีวิตินทรีย์ **เตสํ อรูปีนํ ธมฺมานํ** แห่งสภาวธรรมทั้งหลายที่ไม่เป็นรูปเหล่านั้น **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ ชีวิตินฺทฺริยํ** นี้ชื่อว่า ชีวิตินทรีย์.

อิมานิ (**ธมฺมานิ**) สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **อฏฺฐินฺทฺริยานิ** ชื่อว่า อินทรีย์แปด **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๘๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ปญฺจงฺคิกํ ฌานํ** ฌานอันมีองค์ห้า **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

(**ปญฺจงฺคิกํ ฌานํ** ฌานอันมีองค์ห้า **อิติ** คือ) **วิตกฺโก** วิตก **วิจาโร** วิจาร **ปีติ** ปีติ **สุขํ** สุข **จิตฺตสฺเสกคฺคตา** เอกัคคตา.

[๘๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **วิตกฺโก** วิตก **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **โย ตกฺโก** ความตรึกใดคือ **วิตกฺโก** ความตรึกโดยอาการต่างๆ **สงฺกปฺโป** ความดำริ **อปฺปนา** (**เจตโส**) ความแนบแน่นในอารมณ์ (แห่งจิต) **พฺยปฺปนา** (**เจตโส**) ความแนบสนิทในอารมณ์ (แห่งจิต) **อภินิโรปนา** (**เจตโส**) ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ (แห่งจิต) **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ วิตกฺโก** นี้ชื่อว่า วิตก.

[๘๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **วิจาโร** วิจาร **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **โย จาโร** ความตรองใดคือ **วิจาโร** ความพิจารณา **อนุวิจาโร** ความตามพิจารณา **อุปวิจาโร** ความเข้าไปพิจารณา **จิตฺตสฺส อนุสนฺธานตา** ความสืบต่อ

อารมณ์แห่งจิต **อนุเปกฺขนตา** ความที่จิตเพ่งอารมณ์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ วิจาโร** นี้ชื่อว่า วิจาร.

[๘๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ปีติ** ปีติ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา ปีติ** ความอิ่มเอิบใดคือ **ปาโมชฺชํ** ความปราโมทย์ **อาโมทนา** ความยินดีอย่างยิ่ง **ปโมทนา** ความบันเทิง **หาโส** ความร่าเริง **ปหาโส** ความรื่นเริง **วิตฺติ** ความปลื้มใจ **โอทคฺยํ** ความตื่นเต้น **อตฺตมนตา จิตฺตสฺส** ความชื่นชมยินดี (แห่งจิต) **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ ปีติ** นี้ชื่อว่า ปีติ.

[๘๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สุขํ** สุข **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ เจตสิกํ สาตํ** ความสำราญอันมีในใจใดคือ **เจตสิกํ สุขํ** ความสุขอันมีในใจ **เจโตสมฺผสฺสชํ สาตํ สุขํ เวทยิตํ** ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **เจโตสมฺผสฺสชา สาตา สุขา เวทนา** กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ สุขํ** นี้ชื่อว่า สุข.

[๘๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จิตฺตสฺเสกคฺคตา** จิตตเอกัคคตา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **จิตฺตสฺส ยา ฐิติ** ความตั้งอยู่ใดแห่งจิตคือ **สณฺฐิติ** ความดำรงอยู่ **อวฏฺฐิติ** ความตั้งมั่น **อวิสาหาโร** ความไม่ซัดส่าย **อวิกฺเขโป** ความไม่ฟุ้งซ่าน **อวิสาหฏมานสตา** ความที่จิตไม่ซัดส่าย **สมโถ** สมถะ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ จิตฺตสฺเสกคฺคตา** นี้ชื่อว่า เอกัคคตา.

อิทํ (**ธมฺมํ**) สภาวธรรมนี้ **ปญฺจงฺคิกํ ฌานํ** ชื่อว่า ฌานอันมีองค์ห้า **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๘๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ปญฺจงฺคิโก มคฺโค** มรรคอันมีองค์ห้า **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

(**ปญฺจงฺคิโก มคฺโค** มรรคอันมีองค์ห้า อิติ คือ) **สมฺมาทฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ (เพียรชอบ) **สมฺมาสติ** สัมมาสติ(ระลึกชอบ) **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ).

[๙๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเยในสมัยใด **ยา ปญฺญา** ปัญญาใดคือ **ปชานนา** กิริยาที่รู้ชัด **วิจโย** ความวิจัย **ปวิจโย** ความเลือกสรร **ธมฺมวิจโย** ความวิจัยธรรม **สลฺลกฺขณา** ความกำหนดหมาย **อุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนด **ปจฺจุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ **ปณฺฑิจฺจํ** ภาวะที่รู้ **โกสลฺลํ** ภาวะที่ฉลาด **เนปุญฺญํ** ภาวะที่รู้ละเอียด **เวภพฺยา** ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง **จินฺตา**

ความค้นคิด **อุปปริกฺขา** ความใคร่ครวญ **ภูรี** ปัญญาเหมือนแผ่นดิน **เมธา** ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส **ปริณายิกา** ปัญญาเครื่องนำทาง **วิปสฺสนา** ความเห็นแจ้ง **สมฺปชญฺญ** ความรู้ดี **ปโตโท** ปัญญาเหมือนปฏัก **ปญฺญา** ปัญญา **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **ปญฺญาสตฺถ** ปัญญาเหมือนศัสตรา **ปญฺญาปาสาโท** ปัญญาเหมือนปราสาท **ปญฺญา-อาโลโก** ความสว่างคือปัญญา **ปญฺญาโอภาโส** แสงสว่างคือปัญญา **ปญฺญาปชฺโชโต** ปัญญาเหมือนประทีป **ปญฺญารตน** ปัญญาเหมือนดวงแก้ว **อโมโห** ความไม่หลงงมงาย **ธมฺมวิจโย** ความเลือกเฟ้นธรรม **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ สมฺมาทิฏฺฐิ** นี้ชื่อว่า สัมมาทิฏฐิ.

[๙๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **โย ตกฺโก** ความตรึกใดคือ **วิตกฺโก** ความตรึกโดยอาการต่างๆ **สงฺกปฺโป** ความดำริ **อปฺปนา** (**เจตโส**) ความแนบแน่นในอารมณ์ (แห่งจิต) **พฺยปฺปนา** (**เจตโส**) ความแนบสนิทในอารมณ์ (แห่งจิต) **อภินิโรปนา** (**เจตโส**) ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ (แห่งจิต) **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ สมฺมา-สงฺกปฺโป** นี้ชื่อว่า สัมมาสังกัปปะ.

[๙๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **โย เจตสิโก วีริยารมฺโภ** การปรารภความเพียรอันมีในใจใด คือ **นิกฺกโม** ความขะมักเขม้น **ปรกฺกโม** ความบากบั่น **อุยฺยาโม** ความขวนขวาย **วายาโม** ความพยายาม **อุสฺสาโห** ความอุตสาหะ **อุสฺโสฬฺหี** ความทนทาน **ถาโม** ความเข้มแข็ง **ธิติ** ความหมั่น **อสิถิลปรกฺกมตา** ความมุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย **อนิกฺขิตฺตฉนฺทตา** ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ **อนิกฺขิตฺตธุรตา** ความไม่ทอดทิ้งธุระ **ธุรสมฺปคฺคาโห** ความเอาใจใส่ธุระ **วีริยํ** วิริยะ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **วีริยพลํ** วิริยพละ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ สมฺมาวายาโม** นี้ชื่อว่า สัมมาวายามะ.

[๙๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา สติ** สติใดคือ **อนุสฺสติ** ความตามระลึก **ปฏิสฺสติ** ความหวนระลึก **สติ** ความระลึกได้ **สรณตา** กิริยาที่ระลึก **ธารณตา** ความทรงจำ **อปิลาปนตา** ความไม่เลื่อนลอย **อสมฺมุสฺสนตา** ความไม่หลงลืม **สติ** สติ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สติพลํ** สติพละ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ สมฺมาสติ** นี้ชื่อว่า สัมมาสติ.

[๙๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ยา ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **จิตฺตสฺส ยา ฐิติ** ความตั้งอยู่ใดแห่งจิตคือ **สณฺฐิติ** ความดำรงอยู่ **อวฏฺฐิติ** ความตั้งมั่น **อวิสาหาโร** ความไม่ซัดส่าย **อวิกฺเขโป** ความไม่ฟุ้งซ่าน **อวิสาหฏมานสตา** ความที่จิตไม่ซัดส่าย **สมโถ** สมถะ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ สมฺมาสมาธิ** นี้ชื่อว่า สัมมาสมาธิ.

อยํ (**ธมฺมา**) สภาวธรรมนี้ **ปญฺจงฺคิโก มคฺโค** มรรคมีองค์ห้า **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๙๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สตฺต พลานิ** พละทั้งหลายเจ็ด **โหนฺติ** มีอยู่ **กตมานิ** เป็นไฉน ?

(**สตฺต พลานิ** พละทั้งหลายเจ็ด **อิติ** คือ) **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **วีริยพลํ** วิริยพละ **สติพลํ** สติพละ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **หิริพลํ** หิริพละ **โอตฺตปฺปพลํ** โอตตัปปพละ.

[๙๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา สทฺธา** ความเชื่อใดคือ **สทฺทหนา** กิริยาที่เชื่อ **โอกปฺปนา** ความปลงใจเชื่อ **อภิปฺปสาโท** ความเลื่อมใสยิ่ง **สทฺธา** ศรัทธา **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ สทฺธาพลํ** นี้ชื่อว่า สัทธาพละ.

[๙๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **วีริยพลํ** วิริยพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ**เป็นไฉน ?

โย ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **โย เจตสิโก วีริยารมฺภา** การปรารภความเพียรอันมีในใจใด คือ **นิกฺกโม** ความขะมักเขม้น **ปรกฺกโม** ความบากบั่น **อุยฺยาโม** ความขวนขวาย **วายาโม** ความพยายาม **อุสฺสาโห** ความอุตสาหะ **อุสฺโสฬฺหี** ความทนทาน **ถาโม** ความเข้มแข็ง **ธิติ** ความหมั่น **อสิถิลปรกฺกมตา** ความมุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย **อนิกฺขิตฺตฉนฺทตา** ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ **อนิกฺขิตฺตธุรตา** ความไม่ทอดทิ้งธุระ **ธุรสมฺปคฺคาโห** ความเอาใจใส่ธุระ **วีริยํ** วิริยะ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **วีริยพลํ** วิริยพละ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ วีริยพลํ** นี้ชื่อว่า วิริยพละ.

[๙๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สติพลํ** สติพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน **?**

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา สติ** สติใดคือ **อนุสฺสติ** ความตามระลึก **ปฏิสฺสติ** ความหวนระลึก **สติ** ความระลึกได้ **สรณตา** กิริยาที่ระลึก **ธารณตา** ความทรงจำ **อปิลาปนตา** ความไม่เลื่อนลอย **อสมฺมุสฺสนตา** ความไม่หลงลืม **สติ** สติ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สติพลํ** สติพละ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ สติพลํ** นี้ชื่อว่า สติพละ.

[๙๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **จิตฺตสฺส ยา ฐิติ** ความตั้งอยู่ใดแห่งจิตคือ **สณฺฐิติ** ความดำรงอยู่

อวฏฺฐิติ ความตั้งมั่น **อวิสาหาโร** ความไม่ซัดส่าย **อวิกฺเขโป** ความไม่ฟุ้งซ่าน **อวิสาหฏมานสตา** ความที่จิตไม่ซัดส่าย **สมโถ** สมถะ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ สมาธิพลํ** นี้ชื่อว่า สมาธิพละ.

[๑๐๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา ปญฺญา** ปัญญาใดคือ **ปชานนา** กิริยาที่รู้ชัด **วิจโย** ความวิจัย **ปวิจโย** ความเลือกสรร **ธมฺมวิจโย** ความวิจัยธรรม **สลฺลกฺขณา** ความกำหนด หมาย **อุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนด **ปจฺจุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ **ปณฺฑิจฺจํ** ภาวะที่รู้ **โกสลฺลํ** ภาวะที่ฉลาด **เนปุญฺญํ** ภาวะที่รู้ละเอียด **เวภพฺยา** ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง **จินฺตา** ความค้นคิด **อุปปริกฺขา** ความใคร่ครวญ **ภูรี** ปัญญาเหมือนแผ่นดิน **เมธา** ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส **ปริณายิกา** ปัญญาเครื่องนำทาง **วิปสฺสนา** ความเห็นแจ้ง **สมฺปชญฺญํ** ความรู้ดี **ปโตโท** ปัญญาเหมือนปฏัก **ปญฺญา** ปัญญา **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **ปญฺญาสตฺถํ** ปัญญาเหมือนศัสตรา **ปญฺญาปาสาโท** ปัญญาเหมือนปราสาท **ปญฺญาอาโลโก** ความสว่างคือปัญญา **ปญฺญาโอภาโส** แสงสว่างคือปัญญา **ปญฺญาปชฺโชโต** ปัญญาเหมือนประทีป **ปญฺญารตนํ** ปัญญาเหมือนดวงแก้ว **อโมโห** ความไม่หลงงมงาย **ธมฺมวิจโย** ความเลือกเฟ้นธรรม **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ ปญฺญาพลํ** นี้ชื่อว่า ปัญญาพละ.

[๑๐๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **หิริพลํ** หิริพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ** (**กมฺมํ**) (กรรม)ใด **หิรียิตพฺเพน** อันบุคคลผู้ควรละอาย **หิรียติ** ย่อมละอายคือ (**กมฺมํ** กรรม) (**หิรียิตพฺเพน** อันบุคคลผู้ควรละอาย) **หิรียติ** ย่อมละอาย **สมาปตฺติยา** เพราะเข้าถึง **ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ** ซึ่งสภาวธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ หิริพลํ** นี้ชื่อว่า หิริพละ.

[๑๐๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **โอตฺตปฺปพลํ** โอตตัปปพละ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ** (**กมฺมํ**) (กรรม)ใด **โอตฺตปฺปิตพฺเพน** อันบุคคลผู้ควรเกรงกลัว **โอตฺตปฺปติ** ย่อมเกรงกลัวคือ (**กมฺมํ** กรรม) (**โอตฺตปฺปิตพฺเพน** อันบุคคลผู้ควรเกรงกลัว) **โอตฺตปฺปติ** ย่อมเกรงกลัว **สมาปตฺติยา** เพราะเข้าถึง **ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ** ซึ่งสภาวธรรมทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศล **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ โอตฺตปฺปพลํ** นี้ชื่อว่า โอตตัปปพละ.

อิมานิ สตฺต พลานิ พละทั้งหลายเจ็ดเหล่านี้ **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๐๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ตโย เหตู** เหตุทั้งหลายสาม **โหนฺติ** มีอยู่ **กตเม** เป็น

ไฉน ?

(**ตโย เหตู** เหตุทั้งหลายสาม **อิติ** คือ) **อโลโภ** อโลภะ **อโทโส** อโทสะ **อโมโห** อโมหะ.

[๑๐๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อโลโภ** อโลภะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **โย อโลโภ** ความไม่โลภใดคือ **อลุพฺภนา** กิริยาที่ไม่โลภ **อลุพฺภิตตฺตํ** ภาวะที่ไม่โลภ **อสาราโค** ความไม่กำหนัด **อสารชฺชนา** กิริยาที่ไม่กำหนัด **อสารชฺชิตตฺตํ** ภาวะที่ไม่กำหนัด **อนภิชฺฌา** ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ **อโลโภ กุสลมูลํ** กุศลมูลคือ อโลภะ **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ อโลโภ** นี้ชื่อว่า อโลภะ.

[๑๐๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อโทโส** อโทสะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **โย อโทโส** ความไม่คิดประทุษร้ายใดคือ **อทุสฺสนา** กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย **อทุสฺสิตตฺตํ** ภาวะที่ไม่คิดประทุษร้าย **อพฺยาปาโท** ความไม่พยาบาท **อพฺ ยาปชฺโช** ความไม่คิดเบียดเบียน **อโทโสกุสลมูลํ** กุศลมูลคืออโทสะ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ อโทโส** นี้ชื่อว่า อโทสะ.

[๑๐๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อโมโห** อโมหะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา ปญฺญา** ปัญญาใดคือ **ปชานนา** กิริยาที่รู้ชัด **วิจโย** ความวิจัย **ปวิจโย** ความเลือกสรร **ธมฺมวิจโย** ความวิจัยธรรม **สลฺลกฺขณา** ความกำหนดหมาย **อุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนด **ปจฺจุปลกฺขณา** ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ **ปณฺฑิจฺจํ** ภาวะที่รู้ **โกสลฺลํ** ภาวะที่ฉลาด **เนปุญฺญํ** ภาวะที่รู้ละเอียด **เวภพฺยา** ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง **จินฺตา** ความค้นคิด **อุปปริกฺขา** ความใคร่ครวญ **ภูรี** ปัญญาเหมือนแผ่นดิน **เมธา** ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส **ปริณายิกา** ปัญญาเครื่องนำทาง **วิปสฺสนา** ความเห็นแจ้ง **สมฺปชญฺญํ** ความรู้ดี **ปโตโท** ปัญญาเหมือนปฏัก **ปญฺญา** ปัญญา **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **ปญฺญาสตฺถํ** ปัญญาเหมือนศัสตรา **ปญฺญาปาสาโท** ปัญญาเหมือนปราสาท **ปญฺญา-อาโลโก** ความสว่างคือปัญญา **ปญฺญาโอภาโส** แสงสว่างคือปัญญา **ปญฺญาปชฺโชโต** ปัญญาเหมือนประทีป **ปญฺญารตนํ** ปัญญาเหมือนดวงแก้ว **อโมโห** ความไม่หลงงมงาย **ธมฺมวิจโย** ความเลือกเฟ้นธรรม **สมฺมาทิฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ อโมโห** นี้ชื่อว่า อโมหะ.

อิเม ตโย เหตู เหตุทั้งหลายสามเหล่านี้ **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๐๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอโก ผสฺโส** ผัสสะอย่างหนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **โย ผสฺโส** ความกระทบใด **ผุสนา** คือการกระทบ **สงฺผุสนา** การถูกต้อง **สงฺผุสิตตฺตํ** การสัมผัส **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ ผสฺโส** นี้ชื่อว่า ผัสสะ.

[๑๐๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอกา เวทนา** เวทนาอย่างหนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตมา**

เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ เจตสิกํ สาตํ** ความสำราญอันมีในใจใดคือ **เจตสิกํ สุขํ** ความสุขอันมีในใจ **เจโตสมฺผสฺสชํ สาตํ สุขํ เวทยิตํ** ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **เจโตสมฺผสฺสชา สาตา สุขา เวทนา** กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ เอกา เวทนา** นี้ชื่อว่า เวทนาอย่างหนึ่ง.

[๑๐๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอกา สญฺญา** สัญญาหนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา สญฺญา** ความจำได้ใดคือ **สญฺชานนา** กิริยาที่จำได้ **สญฺชานิตตฺตํ** ภาวะที่จำได้ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ เอกา สญฺญา** นี้ชื่อว่า สัญญาอย่างหนึ่ง.

[๑๑๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอกา เจตนา** เจตนาอย่างหนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา เจตนา** ความจงใจใดคือ **สญฺเจตนา** กิริยาที่จงใจ **เจตยิตตฺตํ** ภาวะที่จงใจ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ เอกา เจตนา** นี้ชื่อว่า เจตนาอย่างหนึ่ง.

[๑๑๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอกํ จิตฺตํ** จิตดวงหนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ จิตฺตํ** จิตใดคือ **มโน** มโน **มานสํ** มานัส **หทยํ** หทัย **ปณฺฑรํ** ปัณฑระ **มโน** มโน **มนายตนํ** มนายตนะ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **วิญฺญาณํ** วิญญาณ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ เอกํ จิตฺตํ** นี้ชื่อว่า จิตดวงหนึ่ง.

[๑๑๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอโก เวทนากฺขนฺโธ** เวทนาขันธ์หนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ เจตสิกํ สาตํ** ความสำราญอันมีในใจใดคือ **เจตสิกํ สุขํ** ความสุขอันมีในใจ **เจโตสมฺผสฺสชํ สาตํ สุขํ เวทยิตํ** ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **เจโตสมฺผสฺสชา สาตา สุขา เวทนา** กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ เอโก เวทนากฺขนฺโธ** นี้ชื่อว่า เวทนาขันธ์หนึ่ง.

[๑๑๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอโก สญฺญากฺขนฺโธ** สัญญาขันธ์หนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยา สญฺญา** ความจำได้ใดคือ **สญฺชานนา** กิริยาที่จำได้ **สญฺชานิตตฺตํ** ภาวะที่จำได้ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ เอโก สญฺญากฺขนฺโธ**

นี้ชื่อว่า สัญญาขันธ์หนึ่ง.

[๑๑๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอโก สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์หนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

(**เอโก สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์หนึ่ง **อิติ** คือ) **ผสฺโส** ผัสสะ **เจตนา** เจตนา **วิตกฺโก** วิตก **วิจาโร** วิจาร **ปีติ** ปีติ **จิตฺตสฺเสกคฺคตา** จิตตเอกัคคตา **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **ชีวิตินฺทฺริยํ** ชีวิตินทรีย์ **สมฺมาทฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **วีริยพลํ** วิริยพละ **สติพลํ** สติพละ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **หิริพลํ** หิริพละ **โอตฺตปฺปพลํ** โอตตัปปพละ **อโลโภ** อโลภะ **อโทโส** อโทสะ **อโมโห** อโมหะ **อนภิชฺฌา** อนภิชฌา **อพฺยาปาโท** อัพยาบาท **สมฺมาทฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **หิรี** หิริ **โอตฺตปฺปํ** โอตตัปปะ **กายปสฺสทฺธิ**กายปัสสัทธิ **จิตฺตปสฺสทฺธิ** จิตตปัสสัทธิ **กายลหุตา** กายลหุตา **จิตฺตลหุตา** จิตตลหุตา **กายมุทุตา** กายมุทุตา **จิตฺตมุทุตา** จิตตมุทุตา **กายกมฺมญฺญตา** กา ยกัมมัญญตา **จิตฺตกมฺมญฺญตา** จิตตกัมมัญญตา **กายปาคุญฺญตา** กายปาคุญญตา **จิตฺตปาคุญฺญตา** จิตตปาคุญญตา **กายุชุกตา** กายชุกตา **จิตฺตุชุกตา** จิตตุชุกตา **สติ** สติ **สมฺปชญฺญํ** สัมปชัญญะ **สมโถ** สมถะ **วิปสฺสนา** วิปัสสนา **ปคฺคาโห** ปัคคาหะ **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ.

เย วา ปน หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** ที่ไม่เป็นรูป **ปฏิจฺจ-สมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ฐเปตฺวา เวทนากฺขนฺธํ** เว้นจากเวทนาขันธ์ **ฐเปตฺวา สญฺญากฺขนฺธํ** เว้นจากสัญญาขันธ์ **ฐเปตฺวา วิญฺญาณกฺขนฺธํ** เว้นจากวิญญาณขันธ์ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ เอโก สงฺขารกฺ ขนฺโธ** นี้ชื่อว่า สังขารขันธ์หนึ่ง.

[๑๑๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอโก วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์หนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ จิตฺตํ** จิตใดคือ **มโน** มโน **มานสํ** มานัส **หทยํ** หทัย **ปณฺฑรํ** ปัณฑระ **มโน** มโน **มนายตนํ** มนายตนะ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **วิญฺญาณํ** วิญญาณ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ เอโก วิญฺญาณกฺขนฺโธ** นี้ชื่อว่า วิญญาณขันธ์หนึ่ง.

[๑๑๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอกํ มนายตนํ** มนายตนะหนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ จิตฺตํ** จิตใดคือ **มโน** มโน **มานสํ** มานัส **หทยํ** หทัย **ปณฺฑรํ** ปัณฑระ **มโน** มโน **มนายตนํ** มนายตนะ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **วิญฺญาณํ** วิญญาณ

วิญฺญาณกฺขนฺโธ วิญญาณขันธ์ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทำ เอกำ มนายตนำ** นี้ชื่อว่า มนายตนะหนึ่ง.

[๑๑๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอกำ มนินฺทฺริยำ** มนินทรีย์หนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตมำ** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยำ จิตฺตำ** จิตใดคือ **มโน** มโน **มานสำ** มานัส **หทยำ** หทัย **ปณฺฑรำ** ปัณฑระ **มโน** มโน **มนายตนำ** มนายตนะ **มนินฺทฺริยำ** มนินทรีย์ **วิญฺญาณำ** วิญญาณ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทำ เอกำ มนินฺทฺริยำ** นี้ชื่อว่า มนินทรีย์หนึ่ง.

[๑๑๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอกา มโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุหนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยำ จิตฺตำ** จิตใดคือ **มโน** มโน **มานสำ** มานัส **หทยำ** หทัย **ปณฺฑรำ** ปัณฑระ **มโน** มโน **มนายตนำ** มนายตนะ **มนินฺทฺริยำ** มนินทรีย์ **วิญฺญาณำ** วิญญาณ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยำ เอกา มโนวิญฺญาณธาตุ** นี้ชื่อว่า มโนวิญญาณธาตุหนึ่ง.

[๑๑๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอกำ ธมฺมายตนำ** ธัมมายตนะหนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตมำ** เป็นไฉน ?

(**เอกำ ธมฺมายตนำ** ธัมมายตนะหนึ่ง **อิติ** คือ) **เวทนากฺขนฺโธ** เวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺโธ** สัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทำ เอกำ ธมฺมายตนำ** นี้ชื่อว่า ธัมมายตนะหนึ่ง.

[๑๒๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เอกา ธมฺมธาตุ** ธัมมธาตุหนึ่ง **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

(**เอกา ธมฺมธาตุ** ธัมมธาตุหนึ่ง **อิติ** คือ) **เวทนากฺขนฺโธ** เวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺโธ** สัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **หติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยำ เอกา ธมฺมธาตุ** นี้ชื่อว่า ธัมมธาตุหนึ่ง.

เย วา ปน หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** อันไม่เป็นรูป **ปฏิจฺจ-สมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย**ในสมัยนั้น, **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล

โกฏฺฐาสวาโร โกฏฐาสวาร **นิฏฺฐิโต** จบแล้ว.

สุญญตวาร

[๑๒๑] **โข ปน** ก็แล **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่ (**อิติ** คือ)

ขนฺธา ขันธ์ทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่,
อายตนานิ อายตนะทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่,
ธาตุโย ธาตุทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่,
อาหารา อาหารทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่,
อินฺทฺริยานิ อินทรีย์ทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่,
ฌานํ ฌาน **โหติ** มีอยู่,
มคฺโค มรรค **โหติ** มีอยู่,
พลา นิ พละทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่,
เหตู เหตุทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่,
ผสฺโส ผัสสะ **โหติ** มีอยู่,
เวทนา เวทนา **โหติ** มีอยู่,
สญฺญา สัญญา **โหติ** มีอยู่,
เจตนา เจตนา **โหติ** มีอยู่,
จิตฺตํ จิต **โหติ** มีอยู่,
เวทนากฺขนฺโธ เวทนาขันธ์ **โหติ** มีอยู่,
สญฺญากฺขนฺโธ สัญญา ขันธ์ **โหติ** มีอยู่,
สงฺขารกฺขนฺโธ สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่,
วิญฺญาณกฺขนฺโธ วิญญาณขันธ์ **โหติ** มีอยู่,
มนายตนํ มนายตนะ **โหติ** มีอยู่,
มนินฺทฺริยํ มนินทรีย์ **โหติ** มีอยู่,
มโนวิญฺญาณธาตุ มโนวิญญาณธาตุ **โหติ** มีอยู่,
ธมฺมายตนํ ธัมมายตนะ **โหติ** มีอยู่,
ธมฺมธาตุ ธัมมานธาตุ **โหติ** มีอยู่,

เย วา ปน ก็หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** อันไม่เป็นรูป **ปฏิจฺจ-สมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล.

[๑๒๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่ **กตเม** เป็นไฉน ?

อิเม ธมฺมา สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ (**อิติ** คือ) **เวทนากฺขนฺโธ** เวทนาขันธ์ **สญฺญากฺ-ขนฺโธ** สัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์, **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๒๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ขนฺธา** ขันธ์ทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่ **กตเม** เป็นไฉน ?

(**ขนฺธา** ขันธ์ทั้งหลาย) เหล่านี้ (**อิติ** คือ) **เวทนากฺขนฺโธ** เวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺโธ** สัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิเม ขนฺธา** เหล่านี้ชื่อว่า ขันธ์ทั้งหลาย.

[๑๒๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อายตนานิ** อายตนะทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่ **กตมานิ** เป็นไฉน ?

(**อายตนานิ** อายตนะทั้งหลาย **อิติ** คือ) **มนายตนํ** มนายตนะ **ธมฺมายตนํ** ธัมมายตนะ **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิมานิ อายตนานิ** เหล่านี้ชื่อว่า อายตนะทั้งหลาย.

[๑๒๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ธาตุโย** ธาตุทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

(**ธาตุโย** ธาตุทั้งหลาย **อิติ** คือ) **มโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุ **ธมฺมธาตุ** ธัมมานธาตุ **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิมา ธาตุโย** เหล่านี้ ชื่อว่า ธาตุทั้งหลาย.

[๑๒๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อาหารา** อาหารทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่ **กตเม** เป็นไฉน ?

(**อาหารา** อาหารทั้งหลาย **อิติ** คือ) **ผสฺสาหาโร** ผัสสาหาร **มโนสญฺเจตนาหาโร** มโนสัญเจตนาหาร **วิญฺญาณาหาโร** วิญญาณาหาร **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิเม อาหารา** เหล่านี้ชื่อว่า อาหารทั้งหลาย.

[๑๒๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อินฺทฺริยานิ** อินทรีย์ทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่ **กตมานิ** เป็นไฉน ?

(**อินฺทฺริยานิ** อินทรีย์ทั้งหลาย **อิติ** คือ) **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **โสมนสฺสินฺทฺริยํ** โสมนิสสินทรีย์ **ชีวิตินฺทฺริยํ** ชีวิตินทรีย์ **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิมานิ อินฺทฺริยานิ** เหล่า ฆนี้ชื่อว่า อินทรีย์ทั้งหลาย.

[๑๒๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ฌานํ** ฌาน **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

วิตกฺโก วิตก **วิจาโร** วิจาร **ปีติ** ปีติ **สุขํ** สุข **จิตฺตสฺเสกคฺคตา** จิตตเอกัคคตา **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ ฌานํ** นี้ชื่อว่า ฌาน.

[๑๒๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **มคฺโค** มรรค **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

สมฺมาทฏฺฐิ สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) **สมฺมา-วายาโม** สัมมาวายามะ (เพียรชอบ) **สมฺมาสติ** สัมมาสติ (ระลึกชอบ) **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ มคฺโค** นี้ชื่อว่า มรรค.

[๑๓๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **พลานิ** พละทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่ **กตมานิ** เป็นไฉน ?

สทฺธาพลํ สัทธาพละ **วีริยพลํ** วิริยพละ **สติพลํ** สติพละ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **หิริพลํ** หิริพละ **โอตฺตปฺปพลํ** โอตตัปปพละ **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิมานิ พลานิ** เหล่านี้ชื่อว่า พละทั้งหลาย.

[๑๓๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เหตู** เหตุทั้งหลาย **โหนฺติ** มีอยู่ **กตเม** เป็นไฉน ?

อโลโภ อโลภะ **อโทโส** อโทสะ **อโมโห** อโมหะ **โหนฺติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิเม เหตู** เหล่านี้ชื่อว่า เหตุทั้งหลาย.

[๑๓๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ผสฺโส** ผัสสะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ฯลฯ... **อยं ผสฺโส** นี้ชื่อว่า ผัสสะ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๓๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เวทนา** เวทนา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?
ฯลฯ... **อยं เวทนา** นี้ชื่อว่า เวทนา **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๓๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สญฺญา** สัญญา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?
ฯลฯ... **อยं สญฺญา** นี้ชื่อว่า สัญญา **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๓๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เจตนา** เจตนา **โหติ** มีอยู่ **กตมา**เป็นไฉน ?
ฯลฯ... **อยं เจตนา** นี้ชื่อว่า เจตนา **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๓๖] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จิตฺตं** จิต **โหติ** มีอยู่ **กตมं** เป็นไฉน ?
ฯลฯ... **อยं จิตฺตं** นี้ชื่อว่า จิต **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๓๗] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เวทนากฺขนฺโธ** เวทนาขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?
ฯลฯ... **อยं เวทนากฺขนฺโธ** นี้ชื่อว่า เวทนาขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๓๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สญฺญากฺขนฺโธ** สัญญาขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?
ฯลฯ... **อยं สญฺญากฺขนฺโธ** นี้ชื่อว่า สัญญาขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๓๙] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?
ฯลฯ... **อยं สงฺขารกฺขนฺโธ** นี้ชื่อว่า สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๔๐] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **วิญฺญาณกฺขนฺโธ** วิญญาณขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?
ฯลฯ... **อยं วิญฺญาณกฺขนฺโธ** นี้ชื่อว่า วิญญาณขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๔๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **มนายตนं** มนายตนะ **โหติ** มีอยู่ **กตมं** เป็นไฉน ?
ฯลฯ... **อิทं มนายตนं** นี้ชื่อว่า มนายตนะ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๔๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **มนินฺทฺริยं** มนินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมं** เป็นไฉน ?
ฯลฯ... **อิทं มนินฺทฺริยं** นี้ชื่อว่า มนินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๔๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **มโนวิญฺญาณธาตุ** มโนวิญญาณธาตุ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ฯลฯ... **อยं มโนวิญฺญาณธาตุ** นี้ชื่อว่า มโนวิญญาณธาตุ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น.

[๑๔๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ธมฺมายตนํ** ธัมมายตนะ **โหติ** มีอยู่ **กตมํ** เป็นไฉน ?

เวทนากฺขนฺโธ เวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺโธ** สัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ ธมฺมายตนํ** นี้ชื่อว่า ธัมมายตนะ.

[๑๔๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ธมฺมธาตุ** ธัมมธาตุ **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ? **เวทนากฺขนฺโธ** เวทนาขันธ์ **สญฺญากฺขนฺโธ** สัญญาขันธ์ **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิทํ ธมฺมธาตุ** นี้ชื่อว่า ธัมมธาตุ.

เย วา ปน ก็หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** อันไม่ใช่รูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล.

สุญฺญตวาโร สุญญตวาร **นฏฺฐิโต** จบแล้ว.

มหากุศลจิตดวงที่ ๒ (สภาวธรรม ๕๖)

[๑๔๖] **กุสลา ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล **กตเม** เป็นไฉน ?

ยสฺมึ สมเย ในสมัยใด **กามาวจรํ กุสลํ จิตฺตํ** จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล **โสมนสฺสสหคตํ** สหรคตด้วยโสมนัส **ญาณสมฺปยุตฺตํ** สัมปยุตด้วยญาณ **รูปารมฺมณํ วา** มีรูปเป็นอารมณ์หรือ ...ฯลฯ... **ธมฺมารมฺมณํ วา** มีธรรมเป็นอารมณ์หรือ **ยํ ยํ วา ปนารพฺภ** หรือว่าปรารภอารมณ์ใดๆ **อุปฺปนฺนํ** เกิดขึ้นแล้ว **สสงฺขาเรน** โดยเหตุชักจูง **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **ผสฺโส** ผัสสะ **โหติ** มีอยู่, ...ฯลฯ... **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ **โหติ** มีอยู่, **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล.

มหากุศลจิตดวงที่ ๓ (สภาวธรรม ๔๙)

[๑๔๗] **กุสลา ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล **กตเม** เป็นไฉน ?

ยสฺมึ สมเย ในสมัยใด **กามาวจรํ กุสลํ จิตฺตํ** จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล **โสมนสฺสสหคตํ** สหรคตด้วยโสมนัส **ญาณสมฺปยุตฺตํ** สัมปยุตด้วยญาณ **รูปารมฺมณํ วา** มีรูปเป็นอารมณ์หรือ **สทฺทารมฺมณํ วา** หรือว่ามีเสียงเป็นอารมณ์ **คนฺธารมฺมณํ วา** มีกลิ่นเป็นอารมณ์หรือ **รสารมฺมณํ วา** หรือว่ามีรสเป็นอารมณ์ **โผฏฺฐพฺพารมฺมณํ วา** มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์หรือ **ธมฺมารมฺมณํ วา** หรือว่ามีธรรมเป็นอารมณ์ **ยํ ยํ วา ปนารพฺภ** หรือว่าปรารภอารมณ์ใดๆ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **ผสฺโส** ผัสสะ **เวทนา** เวทนา **สญฺญา** สัญญา **เจตนา** เจตนา **จิตฺตํ** จิต **วิตกฺโก** วิตก **วิจาโร** วิจาร **ปีติ** ปีติ **สุขํ** สุข **จิตฺตสฺเสกคฺคตา**

จิตตเอกัคคตา **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **โสมนสฺสินฺทฺริยํ** โสมนัสสินทรีย์ **ชีวิตินฺทฺริยํ** ชีวิตินทรีย์ **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **สมฺมา-สมาธิ** สัมมาสมาธิ **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **วีริยพลํ** วิริยะพละ **สติพลํ** สติพละ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **หิริพลํ** หิริพละ **โอตฺตปฺปพลํ** โอตตัปปพละ **อโลโภ** อโลภะ **อโทโส** อโทสะ **อนภิชฺฌา** อนภิชฌา **อพฺยาปาโท** อัพยาบาท **หิรี** หิริ **โอตฺตปฺปํ** โอตตัปปะ **กายปสฺสทฺธิ** กายปัสสัทธิ **จิตฺตปสฺสทฺธิ** จิตตปัสสัทธิ **กายลหุตา** กายลหุตา **จิตฺตลหุตา** จิตตลหุตา **กายมุทุตา** กายมุทุตา **จิตฺตมุทุตา** จิตตมุทุตา **กายกมฺมญฺญตา** กายกัมมัญญตา **จิตฺต-กมฺมญฺญตา** จิตตกัมมัญญตา **กายปาคุญฺญตา** กายปาคุญญตา **จิตฺตปาคุญฺญตา** จิตต-ปาคุญญตา **กายุชุกตา** กายุชุกตา **จิตฺตุชุกตา** จิตตุชุกตา **สติ** สติ **สมโถ** สมถะ **ปคฺคาโห** ปัคคาหะ **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ **โหติ** มีอยู่, **เย วา ปน** ก็หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** อันไม่ใช่รูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่, **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล ...ฯลฯ...

โข ปน ก็แล **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จตฺตาโร ขนฺธา** ขันธ์ทั้งหลายสี่ **โหนฺติ** มีอยู่ **ทฺวายตนานิ** อายตนะทั้งหลายสอง **โหนฺติ** มีอยู่, **ทฺเว ธาตุโย** ธาตุทั้งหลายสอง **โหนฺติ** มีอยู่, **ตโย อาหารา** อาหารทั้งหลายสาม **โหนฺติ** มีอยู่, **สตฺตินฺทฺริยานิ** อินทรีย์ทั้งหลายเจ็ด **โหนฺติ** มีอยู่, **ปญฺจงฺคิกํ ฌานํ** ฌานอันมีองค์ห้า **โหติ** มีอยู่, **จตฺตรงฺคิโก มคฺโค** มรรคมีองค์สี่ **โหติ** มีอยู่, **ฉ พลานิ** พละทั้งหลายหก **โหนฺติ** มีอยู่, **ทฺเว เหตู** เหตุทั้งหลายสอง **โหนฺติ** มีอยู่, **เอโก ผสฺโส** ผัสสะหนึ่ง **โหติ** มีอยู่, ...ฯเปฯ... **เอกํ ธมฺมายตนํ** ธัมมายตนะหนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **เอกา ธมฺมธาตุ** ธัมมธาตุหนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **เย วา ปน** ก็หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** อันไม่ใช่รูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล ...ฯลฯ...

[๑๔๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ผสฺโส** ผัสสะ **เวทนา** เวทนา **วิตกฺโก** วิตก **วิจาโร** วิจาร **ปีติ** ปีติ **จิตฺตสฺเสกคฺคตา** จิตตเอกัคคตา **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **ชีวิตินฺทฺริยํ** ชีวิตินทรีย์ **สมฺมาทฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **วีริยพลํ** วิริยะพละ **สติพลํ** สติพละ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **หิริพลํ** หิริพละ **โอตฺตปฺปพลํ** โอตตัปปพละ **อโลโภ** อโลภะ **อโทโส**

อโทสะ **อนภิชฺฌา** อนภิชฌา **อพฺยาปาโท** อัพยาบาท **หิรี** หิริ **โอตฺตปฺปํ** โอตตัปปะ **กายปสฺสทฺธิ** กายปัสสัทธิ **จิตฺตปสฺสทฺธิ** จิตตปัสสัทธิ **กายลหุตา** กายลหุตา **จิตฺตลหุตา** จิตตลหุตา **กายมุทุตา** กายมุทุตา **จิตฺตมุทุตา** จิตตมุทุตา **กายกมฺมญฺญตา** กายกัมมัญญตา **จิตฺตกมฺมญฺญตา** จิตตกัมมัญญตา **กายปาคุญฺญตา** กายปาคุญญตา **จิตฺตปาคุญฺญตา** จิตต-ปาคุญญตา **กายุชุกตา** กายุชุกตา **จิตฺตุชุกตา** จิตตุชุกตา **สติ** สติ **สมฺปชญฺญํ** สัมปชัญญะ **สมโถ** สมถะ **วิปสฺสนา** วิปัสสนา **ปคฺคาโห** ปัคคาหะ **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ **โหติ** มีอยู่, **เย วา ปน** ก็หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** อันไม่ใช่รูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่, **ตสฺมึ สมเย**ในสมัยนั้น **ฐเปตฺวา เวทนากฺขนฺธํ** เว้นเวทนาขันธ์ **ฐเปตฺวา สญฺญากฺขนฺธํ** เว้นสัญญาขันธ์ **ฐเปตฺวา วิญฺญาณกฺ-ขนฺธํ** เว้นวิญญาณขันธ์, **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อยํ สงฺขารกฺขนฺโธ** นี้ชื่อว่า สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่, ...ฯลฯ... **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล.

มหากุศลจิตดวงที่ ๔ (สภาวธรรม ๕๖)

[๑๔๙] **กุสลา ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล **กตเม** เป็นไฉน ?

ยสฺมึ สมเย ในสมัยใด **กามาวจรํ กุสลํ จิตฺตํ** จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล **โสมนสฺส-สหคตํ** สหรคตด้วยโสมนัส **ญาณวิปฺปยุตฺตํ** วิปปยุตจากญาณ **รูปารมฺมณํ วา** มีรูปเป็นอารมณ์หรือ ...ฯลฯ... **ธมฺมารมฺมณํ วา** มีธรรมเป็นอารมณ์หรือ **ยํ ยํ วา ปนารพฺภ** หรือว่าปรารภอารมณ์ใดๆ **อุปฺปนฺนํ** เกิดขึ้น **สสงฺขาเรน** โดยเหตุชักจูง **โหติ** มีอยู่, **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ผสฺโส** ผัสสะ **โหติ** มีอยู่, ...ฯลฯ... **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ **โหติ** มีอยู่ **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล.

มหากุศลจิตดวงที่ ๕ (สภาวธรรม ๕๕)

[๑๕๐] **กุสลา ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล **กตเม** เป็นไฉน ?

ยสฺมึ สมเย ในสมัยใด **กามาวจรํ กุสล จิตฺตํ** จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล **อุเปกฺขา-สหคตํ** สหรคตด้วยอุเบกขา **ญาณสมฺปยุตฺตํ** สัมปยุตด้วยญาณ **รูปารมฺมณํ วา** มีรูปเป็นอารมณ์หรือ **สทฺทารมฺมณํ วา** หรือว่ามีเสียงเป็นอารมณ์ **คนฺธารมฺมณํ วา** มีกลิ่นเป็นอารมณ์หรือ **รสารมฺมณํ วา** หรือว่ามีรสเป็นอารมณ์ **โผฏฐพฺพารมฺมณํ วา** มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์หรือ **ธมฺมารมฺมณํ วา** หรือว่ามีธรรมเป็นอารมณ์ **ยํ ยํ วา ปนารพฺภ** หรือว่าปรารภอารมณ์ใดๆ **โหติ** มีอยู่, **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ผสฺโส** ผัสสะ **เวทนา** เวทนา **สญฺญา** สัญญา

เจตนา เจตนา **จิตฺตํ** จิต **วิตกฺโก** วิตก **วิจาโร** วิจาร **อุเปกฺขา** อุเบกขา **จิตฺตสฺเสกคฺคตา** เอกัคคตา **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **สตินฺทฺริยं**สตินทรีย์ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **อุเปกฺขินฺทฺริย**ุอุเปกขินทรีย์ **ชีวิตินฺทฺริยํ** ชีวิตินทรีย์ **สมฺมาทฏฺฐิ** สัมมาทฏฺฐิ **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **สมฺมา-วายาโม** สัมมาวายามะ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **วีริยพลํ** วิริยพละ **สติพลํ** สติพละ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **หิริพลํ** หิริพละ **โอตฺตปฺปพลํ** โอตตัปปพละ **อโลโภ** อโลภะ **อโทโส** อโทสะ **อโมโห** อโมหะ **อนภิชฺฌา** อนภิชฌา **อพฺยาปาโท** อัพยาบาท **สมฺมาทฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **หิรี** หิริ **โอตฺตปฺปํ** โอตตัปปะ **กายปสฺสทฺธิ** กายปัสสัทธิ **จิตฺตปสฺสทฺธิ** จิตตปัสสัทธิ **กายลหุตา** กายลหุตา **จิตฺตลหุตา** จิตตลหุตา **กายมุทุตา** กายมุทุตา **จิตฺตมุทุตา** จิตตมุทุตา **กายกมฺมญฺญตา** กายกัมมัญญตา **จิตฺตกมฺมญฺญตา** จิตตกัมมัญญตา **กายปาคุญฺญตา** กายปาคุญญตา **จิตฺตปาคุญฺญตา** จิตตปาคุญญตา **กายุชุกตา** กายชุกตา **จิตฺตุชุกตา** จิตตชุกตา **สติ** สติ **สมฺปชญฺญํ** สัมปชัญญะ **สมโถ** สมถะ **วิปสฺสนา** วิปัสสนา **ปคฺคาโห** ปัคคาหะ **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ **โหติ** มีอยู่, **เย วา ปน** หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** ที่ไม่เป็นรูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล.

[๑๕๑] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ผสฺโส** ผัสสะ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **โย ผสฺโส** ความกระทบใดคือ **ผุสนา** กิริยาที่กระทบ **สมฺผุสนา** กิริยาที่ถูกต้อง **สมฺผุสิตตฺตํ** ภาวะที่ถูกต้อง **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ ผสฺโส** นี้ชื่อว่า ผัสสะ.

[๑๕๒] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **เวทนา** เวทนา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ** (**สาตํ**) ความสำราญใดคือ **เจตสิกํ เนว สาตํ** ความสำราญทางใจก็ไม่ใช่ (**เจตสิกํ เนว**) **นาสาตํ** ความไม่สำราญทางใจก็ไม่ใช่ **ตชฺชามโนวิญฺญาณธาตุ-สมฺผสฺสชํ** อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน **เจโตสมฺผสฺสชํ อทุกฺขมสุขํ เวทยิตํ** ความเสวยอารมณ์ที่ไมทุกข์ไมสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **เจโตสมฺผสฺสชา อทุกฺขมสุขา เวทนา** กิริยาที่เสวยอารมณ์ที่ไมทุกข์ไมสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ เวทนา** นี้ชื่อว่า เวทนา. ...ฯลฯ ...

[๑๕๓] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อุเปกฺขา** อุเบกขา **โหติ** มีอยู่ **กตมา** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยํ** (**สาตํ**) ความสำราญใดคือ **เจตสิกํ เนว สาตํ** ความสำราญทางใจก็ไมใ ช่ **(เจตสิกํ เนว) นาสาตํ** ความไม่สำราญทางใจก็ไม่ใช่ **เจโตสมฺผสฺสชํ อทุกฺข-มสุขํ เวทยิตํ** ความเสวยอารมณ์ที่ไมทุกข์ไมสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **เจโตสมฺผสฺสชา อทุกฺข-มสุขา เวทนา** กิริยาที่เสวยอารมณ์ที่ไมทุกข์ไมสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ**

สมเยในสมัยนั้น, **อยं อุเปกฺขา** นี้ชื่อว่า อุเบกขา. ...ฯลฯ...

[๑๕๔] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **อุเปกฺขินฺทฺริยं** อุเปกขินทรีย์ **โหติ** มีอยู่ **กตมं** เป็นไฉน ?

ตสฺมึ สมเย ในสมัยใด **ยं** (**สาตं**) ความสำราญใดคือ **เจตสิกं เนว สาตं** ความสำราญทางใจก็ไม่ใ ช่ (**เจตสิกं เนว**) **นาสาตं** ความไม่สำราญทางใจก็ไม่ใช่ **เจโตสมฺผสฺสชं อทุกฺขมสุขं เวทยิตं** ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **เจโตสมฺผสฺสชา อทุกฺขมสุขา เวทนา** กิริยาที่เสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยं อุเปกฺขินฺทฺริยं** นี้ชื่อว่า อุเปกขินทรีย์.

...ฯลฯ... **เย วา ปน** หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** อันไม่ใช่รูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น. **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล. ...ฯลฯ...

ปน โข ก็แล **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จตฺตาโร ขนฺธา** ขันธ์ทั้งหลายห้า **โหนฺติ** มีอยู่ **ทฺวายตนานิ** อายตนะทั้งหลายสอง **โหนฺติ** มีอยู่, **เทฺว ธาตุโย** ธาตุทั้งหลายสอง **โหนฺติ** มีอยู่, **ตโย อาหารา** อาหารทั้งหลายสาม **โหนฺติ** มีอยู่, **อฏฺินฺทฺริยานิ** อินทรีย์ทั้งหลายแปด **โหนฺติ** มีอยู่, **จตุรงฺคิกं ฌานं** ฌานมีองค์สี่ **โหติ** มีอยู่, **ปญฺจงฺคิโก มคฺโค** มรรคอันมีองค์ห้า **โหติ** มีอยู่, **สตฺต พลานิ** พละทั้งหลายเจ็ด **โหนฺติ** มีอยู่, **ตโย เหตู** เหตุทั้งหลายสาม **โหนฺติ** มีอยู่, **เอโก ผสฺโส** ผัสสะหนึ่ง **โหติ** มีอยู่, ...ฯเปฯ... **เอกं ธมฺมายตนं** ธัมมายตนะหนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **เอกา ธมฺมธาตุ** ธัมมธาตุหนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **เย วา ปน** หรือว่า, **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** อันไม่ใช่รูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย**ในสมัยนั้น, **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล. ...ฯลฯ...

[๑๕๕] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

(**สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **อิติ** คือ) **ผสฺโส** ผัสสะ **เจตนา** เจตนา **วิตกฺโก** วิตก **วิจาโร** วิจาร **จิตฺตสฺเสกคฺคตา** เอกัคคตา **สทฺธินฺทฺริยं** สัทธินทรีย์ **วีริยินฺทฺริยं** วิริยินทรีย์ **สตินฺทฺริยं** สตินทรีย์ **สมาธินฺทฺริยं** สมาธินทรีย์ **ปญฺญินฺทฺริยं** ปัญญินทรีย์ **ชีวิตินฺทฺริยं** ชีวิตินทรีย์ **สมฺมาทฏฺิ** สัมมาทฏฺิ **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **สทฺธาพลं** สัทธาพละ **วีริยพลं** วิริยพละ **สติพลं** สติพละ **สมาธิพลं** สมาธิพละ **ปญฺญาพลं** ปัญญาพละ **หิริพลं** หิริพละ **โอตฺตปฺปพลं** โอตตัปปพละ **อโลโภ** อโลภะ **อโทโส** อโทสะ **อโมโห** อโมหะ **อนภิชฺฌา** อนภิชฌา **อพฺยาปาโท** อัพยาบาท **สมฺมาทฏฺิ** สัมมาทิฏฐิ **หิรี** หิริ **โอตฺตปฺปं** โอตตัปปะ **กายปสฺสทฺธิ** กายปัสสัทธิ **จิตฺตปสฺสทฺธิ** จิตตปัสสัทธิ **กายลหุตา** กายลหุตา **จิตฺตลหุตา**

จิตตลหุตา **กายมุทุตา** กายมุทุตา **จิตฺตมุทุตา** จิตตมุทุตา **กายกมฺมญฺญตา** กายกัมมัญญตา **จิตฺตกมฺมญฺญตา** จิตตกัมมัญญตา **กายปาคุญฺญตา** กายปาคุญญตา **จิตฺตปาคุญฺญตา** จิตตปาคุญญตา **กายุชุกตา** กายชุกตา **จิตฺตุชุกตา** จิตตชุกตา **สติ** สติ **สมฺปชญฺญ** สัมปชัญญะ **สมโถ** สมถะ **วิปสฺสนา** วิปัสสนา **ปคฺคาโห** ปัคคาหะ **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ **โหติ** มีอยู่, **เย วา ปน** หรือว่า **ธมฺมา**ส ภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** อันไม่ใช่รูป **ปฏิจฺจ-สมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ฐเปตฺวา เวทนากฺขนฺธ** เว้นจากเวทนาขันธ์ **ฐเปตฺวา สญฺญากฺขนฺธ** เว้นจากสัญญาขันธ์ **ฐเปตฺวา วิญฺญาณกฺขนฺธ** เว้นจากวิญญาณขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อย สงฺขารกฺขนฺโธ** นี้ชื่อว่า สังขารขันธ์. ...ฯลฯ... **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อ ว่าเป็นกุศล.

มหากุศลจิตดวงที่ ๖ (สภาวธรรม ๕๖)

[๑๕๖] **กุสลา ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล **กตเม** เป็นไฉน ?

ยสฺมึ สมเย ในสมัยใด **กามาวจร กุสล จิตฺต** จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล **อุเปกฺขา-สหคต** สหรคตด้วยอุเบกขา **ญาณสมฺปยุตฺต** สัมปยุตด้วยญาณ **รูปารมฺมณ วา** มีรูปเป็นอารมณ์หรือ ...ฯลฯ... **ธมฺมารมฺมณ วา** มีธรรมเป็นอารมณ์หรือ **ย ย วา ปนารพฺภ** หรือว่าปรารภอารมณ์ใดๆ **อุปฺปนฺน** เกิดขึ้น **สสงฺขาเรน** โดยเหตุชักจูง **โหติ** มีอยู่, **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ผสฺโส** ผัสสะ **โหติ** มีอยู่, ...ฯลฯ... **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ **โหติ** มีอยู่, ...ฯลฯ... **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล.

กุศลจิตดวงที่ ๗ (สภาวธรรม ๔๘)

[๑๕๗] **กุสลา ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล **กตเม** เป็นไฉน ?

ยสฺมึ สมเย ในสมัยใด **กามาวจร กุสล จิตฺต** จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล **อุเปกฺขา-สหคต** สหรคตด้วยอุเบกขา **ญาณสมฺปยุตฺต** สัมปยุตด้วยญาณ **รูปารมฺมณ วา** มีรูปเป็นอารมณ์หรือ **สทฺทารมฺมณ วา** หรือว่ามีเสียงเป็นอารมณ์ **คนฺธารมฺมณ วา** มีกลิ่นเป็นอารมณ์หรือ **รสารมฺมณ วา** หรือว่ามีรสเป็นอารมณ์ **โผฏฺฐพฺพารมฺมณ วา** มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์หรือ **ธมฺมารมฺมณ วา** หรือว่ามีธรรมเป็นอารมณ์ **ย ย วา ปนารพฺภ** หรือว่าปรารภอารมณ์ใดๆ **โหติ** มีอยู่,

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น **ผสฺโส** ผัสสะ **เวทนา** เวทนา **สญฺญา** สัญญา **เจตนา** เจตนา

จิตฺตํ จิต **วิตกฺโก** วิตก **วิจาโร** วิจาร **อุเปกฺขา** อุเบกขา **จิตฺตสฺเสกคฺคตา** เอกัคคตา **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **มนินฺทฺริยํ** มนินทรีย์ **อุเปกฺขินฺทฺริยํ** อุเปกขินทรีย์ **ชีวิตินฺทฺริยํ** ชีวิตินทรีย์ **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **วีริยพลํ** วิริยะพละ **สติพลํ** สติพละ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **หิริพลํ** หิริพละ **โอตฺตปฺปพลํ** โอตตัปปพละ **อโลโภ** อโลภะ **อโทโส** อโทสะ **อนภิชฺฌา** อนภิชฌา **อพฺยาปาโท** อัพยาบาท **หิรี** หิริ **โอตฺตปฺปํ** โอตตัปปะ **กายปสฺสทฺธิ** กายปัสสัทธิ **จิตฺตปสฺสทฺธิ** จิตตปัสสัทธิ **กายลหุตา** กายลหุตา **จิตฺตลหุตา** จิตตลหุตา **กายมุทุตา** กายมุทุตา **จิตฺตมุทุตา** จิตตมุทุตา **กายกมฺมญฺญตา** กายกัมมัญญตา **จิตฺตกมฺมญฺญตา** จิตตกัมมัญญตา **กายปาคุญฺญตา** กายปาคุญญตา **จิตฺตปาคุญฺญตา** จิตตปาคุญญตา **กายุชุกตา** กายุชุกตา **จิตฺตุชุกตา** จิตตุชุกตา **สติ** สติ **สมโถ** สมถะ **ปคฺคาโห** ปัคคาหะ **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ **โหติ** มีอยู่, **เย วา ปน** หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** อันไม่ใช่รูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล. ...ฯลฯ...

ปน โข ก็แล **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **จตฺตาโร ขนฺธา** ขันธ์ทั้งหลายสี่ **โหนฺติ** มีอยู่, **ทฺวายตนานิ** อายตนะทั้งหลายสอง **โหนฺติ** มีอยู่, **เทฺว ธาตุโย** ธาตุทั้งหลายสอง **โหนฺติ** มีอยู่, **ตโย อาหารา** อาหารทั้งหลายสาม **โหนฺติ** มีอยู่, **สตฺตินฺทฺริยานิ** อินทรีย์ทั้งหลายเจ็ด **โหนฺติ** มีอยู่, **ปญฺจงฺคิกํ ฌานํ** ฌานอันมีองค์ห้า **โหติ** มีอยู่, **จตุรงฺคิโก มคฺโค** มรรคมีองคสี่ **โหติ** มีอยู่, **ฉพลานิ** พละทั้งหลายหก **โหนฺติ** มีอยู่, **เทฺว เหตู** เหตุทั้งหลายสอง **โหนฺติ** มีอยู่, **เอโก ผสฺโส** ผัสสะหนึ่ง **โหติ** มีอยู่, ...ฯเปฯ... **เอกํ ธมฺมายตนํ** ธัมมายตนะหนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **เอกา ธมฺมธาตุ** ธัมมธาตุหนึ่ง **โหติ** มีอยู่, **เย วา ปน** หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** อันไม่ใช่รูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล. ...ฯลฯ...

[๑๕๘] **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **สงฺขารกฺขนฺโธ** สังขารขันธ์ **โหติ** มีอยู่ **กตโม** เป็นไฉน ?

ผสฺโส ผัสสะ **เจตนา** เจตนา **วิตกฺโก** วิตก **วิจาโร** วิจาร **จิตฺตสฺเสกคฺคตา** เอกัคคตา **สทฺธินฺทฺริยํ** สัทธินทรีย์ **วีริยินฺทฺริยํ** วิริยินทรีย์ **สตินฺทฺริยํ** สตินทรีย์ **สมาธินฺทฺริยํ** สมาธินทรีย์ **ปญฺญินฺทฺริยํ** ปัญญินทรีย์ **ชีวิตินฺทฺริยํ** ชีวิตินทรีย์ **สมฺมาทฏฺฐิ**สัมมาทิฏฐิ **สมฺมาสงฺกปฺโป** สัมมาสังกัปปะ **สมฺมาวายาโม** สัมมาวายามะ **สมฺมาสติ** สัมมาสติ **สมฺมาสมาธิ** สัมมาสมาธิ **สทฺธาพลํ** สัทธาพละ **วีริยพลํ** วิริยพละ **สติพลํ** สติพละ **สมาธิพลํ** สมาธิพละ **ปญฺญาพลํ** ปัญญาพละ **หิริพลํ** หิริพละ **โอตฺตปฺปพลํ** โอตตัปปพละ **อโลโภ** อโลภะ **อโทโส** อโทสะ

อโมโห อโมหะ **อนภิชฺฌา** อนภิชฌา **อพฺยาปาโท** อัพยาบาท **สมฺมาทฏฺฐิ** สัมมาทิฏฐิ **หิรี** หิริ **โอตฺตปฺปํ** โอตตัปปะ **กายปสฺสทฺธิ** กายปัสสัทธิ **จิตฺตปสฺสทฺธิ** จิตตปัสสัทธิ **กายลหุตา** กายลหุตา **จิตฺตลหุตา** จิตตลหุตา **กายมุทุตา** กายมุทุตา **จิตฺตมุทุตา** จิตตมุทุตา **กายกมฺมญฺญตา** กายกัมมัญญตา **จิตฺตกมฺมญฺญตา** จิตตกัมมัญญตา **กายปาคุญฺญตา** กายปาคุญญตา **จิตฺตปาคุญฺญตา** จิตตปาคุญญตา **กายุชุกตา** กายชุกตา **จิตฺตุชุกตา** จิตตชุกตา **สติ** สติ **สมฺปชญฺญํ** สัมปชัญญะ **สมโถ** สมถะ **วิปสฺสนา** วิปัสสนา **ปคฺคาโห** ปัคคาหะ **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ **โหติ** มีอยู่, **เย วา ปน** หรือว่า **ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลาย **อรูปิโน** อันไม่ใช่รูป **ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา** ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้น **อญฺเญปิ** แม้เหล่าอื่น **อตฺถิ** มีอยู่ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ฐเปตฺวา เวทนากฺขนฺธํ** เว้นเวทนาขันธ์ **ฐเปตฺวา สญฺญากฺขนฺธํ** เว้นสัญญาขันธ์ **ฐเปตฺวา วิญฺญาณกฺขนฺธํ** เว้นวิญญาณขันธ์ **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น, **อยํ สงฺขารกฺขนฺโธ** นี้ชื่อว่า สังขารขันธ, ...ฯลฯ... **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่า เป็นกุศล.

กุศลจิตดวงที่ ๘ (สภาวธรรม ๕๖)

[๑๕๙] **กุสลา ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล **กตเม** เป็นไฉน ?

ยสฺมึ สมเย ในสมัยใด **กามาวจรํ กุสลํ จิตฺตํ** จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล **อุเปกฺขาสหคตํ** สหรคตด้วยอุเบกขา **ญาณวิปฺปยุตฺตํ** วิปปยุตจากญาณ **รูปารมฺมณํ วา** มีรูปเป็นอารมณ์หรือ ...ฯลฯ... **ธมฺมารมฺมณํ วา** มีธรรมเป็นอารมณ์หรือ **ยํ ยํ วา ปนารพฺภ** หรือว่าปรารภอารมณ์ใดๆ **อุปฺปนฺนํ** เกิดขึ้น **สสงฺขาเรน** โดยเหตุชักจูง **โหติ** มีอยู่, **ตสฺมึ สมเย** ในสมัยนั้น **ผสฺโส** ผัสสะ **โหติ** มีอยู่, ...ฯลฯ... **อวิกฺเขโป** อวิกเขปะ **โหติ** มีอยู่, ...ฯลฯ... **อิเม ธมฺมา** สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ **กุสลา** ชื่อว่าเป็นกุศล.

อฏฺฐ กามาวจรมหากุสลจิตฺตานิ กามาวจรมหากุศลจิต ๘ ดวง **อิติ** จบ.

ทุติยภาณวาโร ทุติยภาณวาร **นิฏฐิตํ** จบแล้ว.